

SVOBODA

MESEČNIK

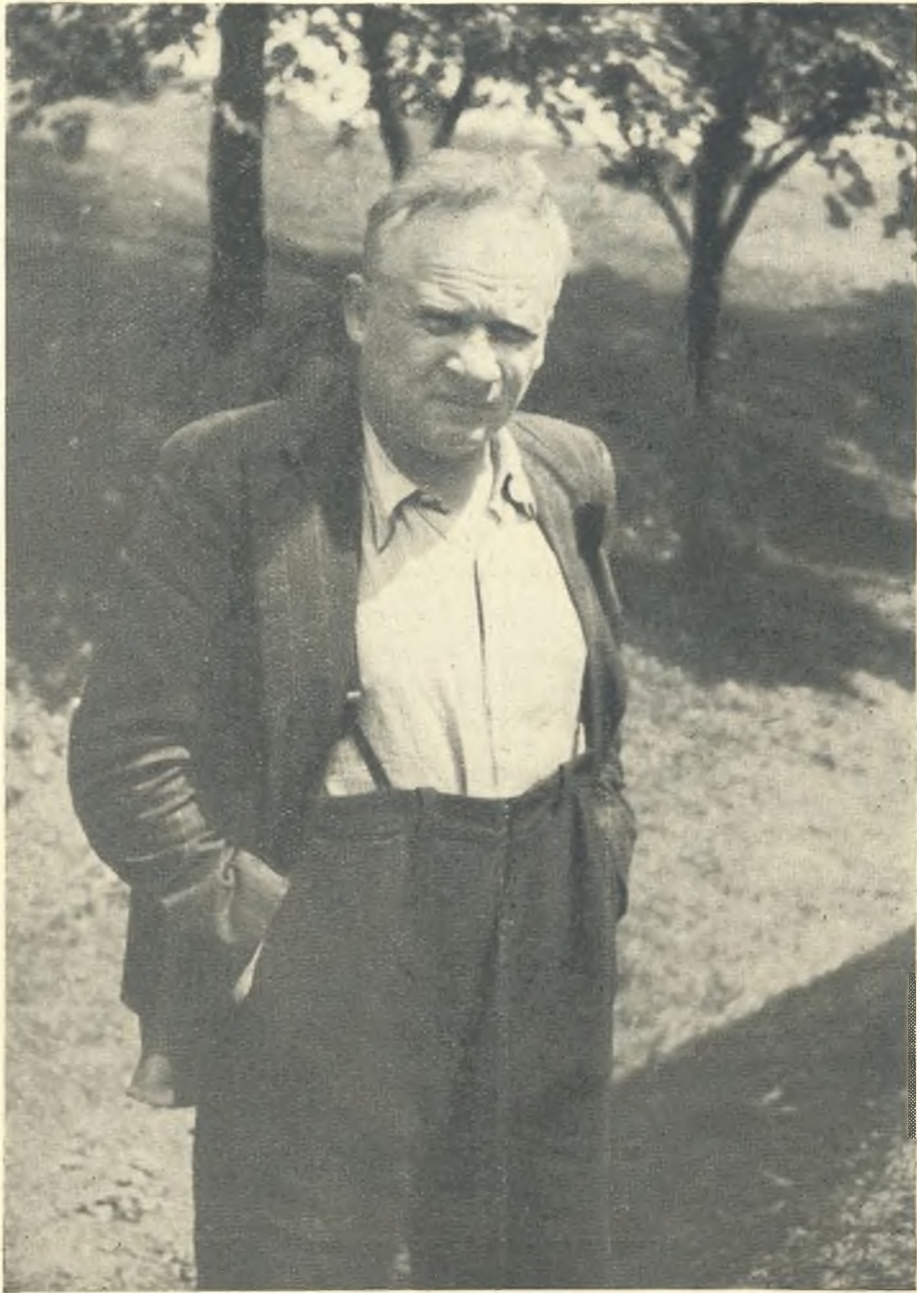
SLOVENSKE KOROŠKE

LETNIK III

MAREC 1950

ŠTEV. 3

PREŽIHOV VORANC

je bila Koroška prav zaradi zaostrenega raznarodovanja in tragične usode po l. 1919. posebno pri srcu. Tako je v nekaterih svojih močnih delih razlil čez njo posebno topel sij n. pr. v potopisu Gosposvetsko polje, Če Zila noj Drava nazaj potačo, Tam, kjer teče bistra Drava, Samorastniki, Svinja, Požganica. Celo v njegovi skromni ostalini je članek pod naslovom „Koroška je naša — Koroška bo naša“, ki priča o njegovi poslednji misli, posvečeni Koroški.

Prežih je povsem svojevrstna pojava. Že po svoji mogočni postavi s priprtimi mežikajočimi in oprezujočimi očmi, po svojem življenju, kakor tudi po svojem delu in značaju svojega dela. V njem je utelešena elementarna prabitna sila, zrasla iz nedrij onih razritih, gozdnatih globač. Kaže se ta sila v eruptivnem načinu ustvarjanja, bruhanja umetniške snovi na papir, v lapidarnem jeziku in v silnih, žilavo in nepopustljivo borbenih ali baladno grozotnih pojavih.

Razen nekaterih potez tipičnih za njegove sorojake, ki so pečat njegove ožje domovine, je nosil Prežih v sebi dediščino rodov po materini in očetovi veji. Rojen je bil v Kotljah v bližini Guštanja 10. avgusta leta 1893. Po očetu izhaja iz zavednega slovenskega rodu iz Globasnice na Koroškem, od koder se je njegov ded priženil v Kottlje l. 1783. Po materi izhaja iz stare naseljeniške družine Krautbergerjev, ki so prišli v Mežiško dolino v 13. stoletju.

Oče Janez je bil bajtarski sin, najemnik na zemlji premožnih posestnikov in končno na grofovski hubi, dokler se ni z veliko muko dokopal do lastne bajte. Mati Marjeta, rojena Krautberger, pa je bila doma iz trdne kmečke hiše. Tako se bijeta v Vorancu bajtarska žilavost, borbenost in doslednost z gruntarsko ambicioznostjo. Izmed petih otrok je

prvorojenec Lovro podedoval po očetu smisel za gospodarstvo in politiko, ljubezen do zemlje, sovraštvo do nemških gospodov, upornost in borbenost, ki se je v njem poglobila v zavesten boj zoper nacionalne in socialne izkoriščevalce, po materi pa izreden smisel za opazovanje, živo pripovedovanje, bujno fantazijo, strastno ljubezen do knjige, sijajen spomin. Mati mu je posredovala tudi ustno izročilo, ker je kot živa kronika nezmotljivo poznala zgodovino bajt in kmetij daleč okoli za celih dvesto let nazaj. Mati je bila tudi prvi kritik njegovega literarnega dela, ker je mnogo brala in je imela svoj literarni okus in kritičen odnos do knjige.

Rojen je bil v borni koži v Podgori, črni in razpadajoči, kjer ni bilo ne sonca, ne polj naokoli. Mračna mladost, polna trdega dela in ponižanj, ga je napravila nezaupnega in zaprtega pred ljudmi. Za pisatelja Prežiha so značilne tri bistvene poteze, ki so se razrastle že v najnežnejši, ali vsaj v mladostni dobi, so pa odločilno usmerjale Prežihovo življenjsko pot. Te so bile:

1. Sovraštvo proti nasilju, nosilec socialnih krivic in predstavnikom reda, ki je tako boleče in vpijoče krivice dopuščal. Prav občutenje teh krivic, ki so se nepopisno poniževalne in boleče nešteto krat zarezale v mlado srce, ga je prepeljalo s sovraštvom do starega družbenega reda in ga privedlo v vrste neomahljivih borcev za pravice delovnega ljudstva. Tako je eden najmučnejših in najbolj bolečih njegovih mladostnih občutkov bila zavest suženjske odvisnosti od grofa.

„Še danes vidim natančno pred seboj očeta, s klobukom v tresočih se rokah, sklonjenega v bojazni pred grofom, še bednejšega kot sicer, njegovo bolestno spremenjeno lice, s katerega je odseval strah utripajočega srca, prizor, ki me ob

spominu pekoče zaduši v grlu... Kmalu sem začel pojmiti, da je moj oče suženj na grofovski zemlji, orodje v rokah brezvestnega grajskega oskrbnika, brezpravna stvar. Zavest, da sem sin sužnja, se me je pollaščala vedno bolj in bolj in se slednjič kot bridek občutek naselila v srce.“

2. Druga njegova značilna poteza je sovražstvo do nacionalnih sovražnikov, ki so ogrožali slovenski življenj, ga na razne načine in z različnimi sredstvi raznarodovali, kar je bridko občutil, komaj je prišel v šolo v domači vasi, ali kasneje, ko je prišel v stik s širšim svetom.

3. Tretja njegova bolečina ali strast, ki ga je spremljala od zgodnjih mladih let, je bila izredna ljubezen do knjige in pisateljstva. Ta strast je bila sprva spontana in ga je vodila k pisanju neka notranja sila; kasneje pa sta se ji pridružili še želja in zavest, da bo knjiga orodje, s katerim bo z umetniško besedo na nevsiljiv način prevzgal ljudi, jim odpiral oči za dejanske razmere in jih vzpodbujal na odločilen boj. Tako je Prežih kot pisatelj dopolnjeval Kuharja — revolucionarja.

Vse te tri sestavine njegovega bistva prepaja čudovita elementarna sila, ki daje poseben poudarek in ostrino njegovi borbenosti za proletarske in narodnostne pravice, pa tudi posebno barvo njegovemu talentu. Zdi se, kot da je mogočna, živa gora, prepojena s podtalnimi življenjskimi tokovi, ki izhajajo iz osrčja gorske zemlje, duhovno pa poplemenitena z ljudskim izročilom. Prežihovi junaki nosijo Prežihove poteze. Vsi so zrasli z grude silni in eruptivni, žilavi in vztrajni, neuklonljivi borci, čeprav se bore samo s požiravniki na svoji zemlji, „Boj na požiravniku“, ali s stroji „Prvi spopad“, ali z nebogljenimi volički, ki jih privajajo težkega dela „Jirs

in Bavh“, ali z ilovnato zemljo „Vodnjak“, ali z družbo. Vse žene silovita volja: Živeti, boriti se, biti prost, svoboden, neodvisen, priporiti se do boljših pogojev življenja.

Mračna mladost, polna trdega dela in ponižanj, ga je napravila nezaupnega in zaprtega do ljudi. Pač pa je iskal razumevanja in sočustvovanja pri živini, ki jo je imel zelo rad; hlev je bil zanj „dom tihe sreče, poln zlatih sanj in skritih načrtov“. Zatekal se je v naravo, ki jo je tako globoko doživel, da so vsa njegova dela polna krasnih pokrajinskih orisov, od sončne pomladi do razbesnelih naravnih elementov, od zametene zimske pokrajine do otožnega jesenskega razpoloženja, od tajinstvenega mraka do optične in akustične poezije sončnega vzhoda; zlasti živo in omamno je orisal gozdove. Njegovi pokrajinski orisi so himna lepoti slovenske zemlje, kakor je ni le gledal, ampak z vsem svojim bistvom čutil in doživljal preprosti človek. Razen živine in narave je blažilno vplivala na njegovo mladost mati. Njen lik je osrednja in redka svetla točka njegovih mladostnih spominov. (Solzice).

Pisateljstvo je začel kot samouk s petnajstimi leti. Kot pravi ljudski pevec je opravljal poljska dela, tesačil, hodil na dnino, vmes pa komaj čakal, da pride do knjige, ki jo je željno prebiral, pa čeprav ob treskah, in skrivnega pisateljstva. V svojih literarnih prvencih, ki jih je pošiljal v Domačega prijatelja, kateri so v Kotljah precej poznali, je opisoval kmečko življenje, zgodbe svojih tovarišev in sovaščanov, drvarjev, tesačev, voznikov, hlapcev, kmetov. S tem svojim realističnim opisovanjem življenja v domačem kraju se je marsikomu tako zameril, da mu je grozil z „izpraševanjem vesti“.

Gotovo je, da to enolično, skopo

in tesno domače življenje v trdem delu ni moglo zadovoljiti duševno zelo razgibanega mladeniča z bujno fantazijo obdarjenega, ki je bil trdno prepričan, da mora biti nekje boljše življenje, in ki ga je želja za znanjem, kruhom in srečo zvalila na pot v Ameriko. Prišel pa je le do Trsta, kjer so ga zavrnil; spoznal je dno velemestnega tržaškega življenja, se prebijal nekaj mesecev kot tovarniški delavec v Podgori pri Gorici, spoznal strašno brezposelnost, potepuhe, brezdomovince in mednarodni proletariat; tedaj se je zavedel, da v kapitalistični družbi ni sreče za poštenega malega človeka, da je po Evropi tisoče brezposelnih, na milijone izkoriščanih. V bajtarskem sinu s koroških gora se je prebudila ob tem spoznanju proletarska zavest skupnosti s temi, dela in življenja željnimi, a izigranimi in brezpravnimi množicami. Njegov pohod v svet, ki je bil sicer zelo kratkotrajen od jeseni 1910 do spomladi l. 1911, je bil za njegov razvoj in njegovo delo zelo važen. Nujno je začel razmišljati o socialnem vprašanju in zapostavljenosti Slovencev. V njegovih črticah se pojavi nov motiv industrijsko okolje, brezposelnost, boj za delo; odslej je prikazoval prvi med slovenskimi pisatelji življenje in trpljenje kmeta in delavca, obeh stanov, ki tvorita jedro slovenskega proletarskega naroda.

Potem je obiskoval Krekovo zadržno šolo v Ljubljani in dveletni višji zadružni tečaj na Dunaju. V začetku svetovne vojne je bil kot politično nezanesljiv takoj vpoklican, dodeljen kazenskemu bataljonu, se boril na Doberdobo in v Gorici, dokler ni l. 1916 dezertiral. Potem je bival celih 30 mesecev v raznih zbiralnih celicah v Italiji, vse do konca svetovne vojne, ko se mu je žele spomladi l. 1919 posrečiti priti iz ujetništva domov. To vojno življenje in razdobje med l. 1914 do 1918

opisuje v vojnem romanu slovenskega ljudstva „Doberdob“, izdan leta 1940. Tudi ta vojna doba je bila zanj zelo važna, ker je v tem času znanstveno proučeval dela naprednih družboslovcev ter se svetovnonazorsko in politično zgradil.

Po vrnitvi v Mežiško dolino je bil uradnik bratovske skladnice v guštanjski jeklarni. Celo razdobje od leta 1920 do 1930 je mnogo gospodarsko in politično delal, dokler ni zaradi zaostrenega režima, ki je bil posledica oklica diktature, moral emigrirati, da se je rešil pred zaporom. Leta 1925 je izdal prvo zbirko svojih mladostnih del pod naslovom Povesti, ki pa je izšla skoraj neopažena.

V emigraciji je prebil celih deset let, prepotoval kot politični delavec vso Evropo, mnogo publiciral v napredna glasila raznih držav, bil stalno preganjen in ogrožen za svobodo, ali celo za življenje. Po zaporih raznih držav je spoznal nešteto življenjskih usod, ki jih je „pravica“ ogroženega reda obsodila na propast, da bi se jih znebila. V zaporih pa se je tudi odtrgan od političnega dela lahko spet posvetil leposlovju in s knjigo dopolnjeval in nadaljeval svoje revolucionarno delo. Tu daleč od njegove domovine so rasle preganjane mu borce in pisatelju izpod peresa čudovite postave Samorastnikov, neuklonljivih in žilavo borbenih trpinov na njegovi zemlji. S čudovito eruptivno silo in sugestivnostjo je prikazal trdo življenje in nenehen boj slovenskega bajtarja za življenjski obstoj in družbeno priznanje. Po skoraj desetletnem literarnem molku od leta 1935 sodeluje v slovenski reviji „Sodobnost“ z znamenitimi samorastniškimi povestmi, ki jih je izdal l. 1940 v zbirki Samorastniki. Samorastniki so doslej skoraj nepoznanega pisatelja Prežilha na mah proslavili kot enega najmočnejših pisateljev. Konča zbirka s propadom mogočnih Karnic, ki

predstavljajo stari družbeni red. Dninarica Hudabivška Meta, predstavnica proletariata, tu že napove družbeno borbo delovnega ljudstva, ki bo zmagalo in preživelo Karnice ter bo z delom svojih rok postalo pravi gospodar te zemlje. Vsi Prežihovi samorastniki so ponosni, uporni, žilavi garači, ki jih žene neuklonljiva volja: Živeti, boriti se. Delo jim vliva nek poseben ponos; ne vdajo se, ne klonejo.

Drugo pomembno delo, izšlo leta 1939, je roman Požganica, kjer riše razmere v Mežiški dolini v odločilni in usodni dobi koroškega plebiscita, nakaže razvoj industrije, izkoriščanje kapitalistične družbe, razslojevanje in propadanje kmetškega stanu. Ti zgodovinski dogodki so nanizani okoli glavne zgodbe, to je boja Jazbincev z grofom za gmajno in pašnike na Požganici, ki si jih je neupravičeno prisvojil.

V svojem romanu „Doberdob“ l. 1940 prikaže razpadanje mnogonacionalne imperialistične avstrijske vojske, razvoj in dozorevanje politične samozavesti pri Slovencih, ki hočejo svobodo in politično samostojnost. Vojaški judenburški upor naj bi se raztegnil na vse Slovence po vsej slovenski deželi; zaradi pre nagljenosti in pomanjkanja povezave z zaledjem pa je bil krvavo zatrt.

Leta 1940 se je Prežih skrivaj vrnil iz emigracije v domovino, se skrival in pisal, dokler ni januarja leta 1943 padel oblasti v roke. Tedaj je začela njegova pot po zapori in taboriščih, ki se je končala z Mauthausnom, od koder se je vrnil bolan. Po povratku v domovino se je njegova oblikovalna sila zelo razmahnila, kakor bi črpal iz domačih tal svežih sil in umetniškega navdiha. Spet se je v svojem delu vrnil na domača tla in opisoval življenje domače vasi. V romanu „Jamnica“ leta 1945 je prikazal go-

spodarski propad slovenske vasi v stari Jugoslaviji v času gospodarskih kriz, med leti 1921 — 1941. Propadajoči kmet in izkoriščani delavec se zavesta svojega skupnega sovražnika, kapitalistične družbe, se trdno povežeta in spoznata, da v tej trdi življenjski borbi za obstanek za delovnega človeka ni druge rešitve kakor socializem. Istega leta izide vrsta zanimivih potopisov „Od Kotelja do Belih vod“, ki so avtobiografski spomini, pomešani s slikovitimi pokrajinskimi orisi in prepleteni s sociološkimi študijami, kjer razmišlja o narodnih in socialnih problemih slovenskega ljudstva in z umetniškimi sredstvi odkriva tudi grozotne posledice zaostalosti in revščine tedanje družbe, ki se marsikje izmaliči v zločin.

V potopisih „Borba na tujih tleh“ je orisal Prežih življenje emigranta po raznih evropskih državah in označil značilnost tistih držav, n. pr. v Orleansu največji semenj belih ljudi, Norveško široko demokracijo, nazadnjaške zapore v Pragi, bogastvo in podkupljivost v Romuniji itd.

V „Naših mejnikih“ pa je prikazal velike žrtve, ki jih je med okupacijo in v narodnoosvobodilni vojski pretrpel njegov rojstni kraj, pa tudi vse slovensko ljudstvo v strahotnem boju za biti ali ne biti. Žene, možje, otroci po gozdovih, vaseh in taboriščih so se zagrizli v boj proti okupatorju in končno je zmagala Uršlja gora, simbol svobode.

V poslednjem delu, mladinski knjigi „Solzice“, razgrne pred nami svet mladostnih doživetij in povsem preprosto, otroško, a vendar hleče razumljivo nakaže socialno in nacionalno problematiko koroškega malega človeka. Zasidran v mladostno okolje podoživlja, kako se mu je odpiral svet in oblikovalo njegovo spoznanje o življenju; so pa

Solzice polne sočutja z bednimi trpinami in protesta zoper krivice tega družbenega reda.

V vseh svojih delih razvija Prežih pred nami nenehno borbo dveh razredov: razreda pridobitnikov, tujih in domačih predstavnikov imperIALIZMA ter razreda izkoriščanih slovenskih malih ljudi: bajtarjev, drvarjev, rudarjev, fužinarjev, ki jih narodnostno in socialno zatiranje sprva še pušča živeti, končno pa jih življenjsko ogroža in preti z iztrebljenjem. Kot poet, ki se zaveda odgovornosti pred ljudstvom, Prežih v pretresljivih podobah življenjske resničnosti obtožuje staro družbo. V vseh njegovih delih je vodilna misel na boj prepojena s prepričanjem, da mora stari red propasti in s trdo vero, da bo skoraj napočil prevrat, ki bo prinesel pogoje za novo, pravičnejše življenje. Prežih nakaže, kako se tej podtalni revolucionarni napetosti, ki v ljudeh skoro dnevno narašča, ni mogoče več upirati. Slej ko prej bo izbruhnila in pometla bo z vsemi krivicami starega reda. Zmagali bodo ti borbeni garači z ognjem pravice in hotenjem živeti v svojih prsih. Delovno ljudstvo pokaže Prežih kot nosilca in čuvarja velike ideje osvobojenja in tudi kot njenega uresničevalca. Nikoli ne upodablja svojih junakov samo zaradi njihove človeške zanimivosti, ampak kot nosilca zgodovinskih nujnosti, kot nosilca njegovih idej. Vso množico najrazličnejših zastopnikov buržoaznega reda in proletariata vežejo družbena odvisnost, gospodarske prilike, politični dogodki, pisateljeva notranja sila in sugestivna beseda.

Prežih je doslej edini slovenski pisatelj, ki je tako trpko brez sentimentalnosti, s toliko humanostjo in toplino upodabljal male, z vidika kapitalistične družbe odvečne ljudi; nakazal je njihovo problematiko in v njihovih usodah krivičnost

obstoječega družbenega reda, katerega žrtve so. Z vročim čarom in mehko toplino riše tudi like matere. Njegove ženske like poplemenituje materinska toplota in ljubeča dobrota, ki pa se ne izraža v pomehkuženosti, ampak se nenehno bori. Njegovi moški liki pa so strastni in kruti, trezni in žilavi, uporni in vztrajni, vase zaprti, kakršne je rodilo neprestano garanje in boj za obstanek. Značilna za vse njegove like pa je neizčrpna energija, silovita volja do življenja, neugasni optimizem in vera v počlovečenje sveta in človeka.

Prekrasni so tudi orisi pokrajine v Prežihovih delih, ki je divja in skrivnostna, z globačami in gradovi preprežena, polna podtalnega življenja in v soncu okopana diha in živi.

Svojevrsten je Prežihov jezik: preprost, domač, vendar slikovit, lapidaren. Dana mu je sugestivna moč besede, s katero kleše pred nami neizbrisne in nepozabljive like. Pristnost zgodbe, duh časa in okolja skuša podčrtati s številnimi koroškimi jezikovnimi posebnostmi in izrazi.

Lahko bi rekli, da Prežih kleše izseke iz življenja ali zgodovinskega dogajanja. Ogromne, z umetniškimi zamahom izklesane, a grobo tesane kvadre stavi drug poleg drugega. Pred nami zraste monumentalna zgradba življenja slovenskega človeka in naroda, silna v svoji prepričevalnosti in veličini. V tej na zunaj s silnimi zamahi izklesani stavbi pa je vse polno čudovito toplih, omamnih kotičkov, ki jih ni mogoče ne prezreti, ne pozabiti.

Prežihova umetniška sila in prepričevalnost pa ni popustila niti v leta trajajoči, težki boleznini. O tem pričajo Solzice, poslednje delo, ki je izšlo leta 1949, o tem pričča odlomek romana Pristrah, kjer je mislil prikazati življenje Slovencev le-

ta 1848, „ki ga je imel že vsega v glavi“, za katerega obdelovanje bi potreboval komaj dva meseca zdravlja, pa mu to ni bilo dano, o tem priča nameravani roman iz narodnoosvobodilne vojne, ki ga je že tudi „imel v glavi“, o tem priča tudi nameravana knjiga za mladino. Vidimo, da ga je smrt naravnost iztrgala sredi njegovih načrtov in zamisli, sredi njegovega dela. Ako pa pregleđamo ta poslednja dela in fragmente, bomo čutili neizčrpano ustvarjalno silo, ki bi nam še mnogo dala, ki morda ni toliko erupтивna kot v „Samorastnikih“, pač pa je dozorela v umirjeni lepoti. Prežihov bi nam res mogel s svojo umetniško silo, epično silovitostjo in posebno barvitostjo svojega epičnega talenta pa tudi s svojo srčno toplino ustvariti primeren roman iz narodnoosvobodilne vojne, iz borbe slovenskega naroda, ko mu je šlo za „biti“ ali „ne biti“, primeren dokument in spomenik njene veličine.

Prežih je povsem svojevrstna pojava in ga ne moremo primerjati nobenemu našemu umetniku. Označili bi ga lahko kot „ljudskega“ umetnika v vsesplošnem pomenu besede. A ljudski le zato, ker v svojem delu prikaže življenje in problematiko slovenskega ljudstva, ne zato, ker govori v pristnem ljudskem jeziku, ne ker se bori za pravice delovnega ljudstva, ampak ker je sam del preprostega ljudstva. Prav tako kot ljudstvo tudi on čuti, čustvuje, misli in trpi in ga prav zaradi tega z razumom in srcem razume in z njim čuti kot pisatelj — revolucionar, ki so mu znane politične in družbene perspektive, pa ga tudi vodi. S svojo trezno analizo družbe razumsko prepričuje, a s svojo humanostjo istočasno čustveno vpliva na bralca zlasti s svojimi baladno pretresljivimi zgodbami in postavami. V tem pa je sila njegove umetnosti kot revolucionarnega orodja. (Milena Topolovčeva)

. . . Z dosego popolne pravice samoodločbe bo slovenski narod šele uresničil svoje sanje ter svoje upravičene težnje po združitvi vseh svojih, nad tisoč let ločenih življenjskih delov. Pravica in edino pravica samoodločbe bo slovenskemu narodu dala pravične narodnostne in gospodarske meje — take meje, ki mu gredo in s katerimi bodo slovenskemu narodu popravljene krivice, ki mu jih je zadalo nasilno raznarodovanje . . .

Prežihov Voranc

Na zadnji poti Prežihovega Voranca

ANTON BRANDNER

Iz Maribora smo odpotovali v Kotlje, da se zadnjič poslovimo od predsednika osrednjega odbora Kluba koroških Slovencev. Ko smo izstopili na železniški postaji v Guštanju, je bilo lepo, toda precej hladno jutro. Okolico je še pokrival zadnji sneg, nam nasproti se je dvigala Uršlja gora, na desni od nje pa je vrh Pece obsevalo vzhajajoče sonce.

Po kratkem postanku v Guštanju smo krenili iz trga na desno proti Kotljam. Ko smo hodili po znani poti, sem ves čas mislil na predlansko potovanje, ki je bilo vse drugačno, takrat smo bili naravnost razigrano veseli. Z istim vlakom smo prišli in po isti poti smo hodili do približno polovice poti, ki vodi v Kotlje, nakar smo zavili na desno in šli po stezi in kolovozu do Prežihovega domovanja. Pričakoval nas je in sprejel s koroško domačnostjo in postrežljivostjo. K njegovi dobri volji je pripomoglo zlasti zboljšano zdravje. Počutil se je izborno. Pripovedoval nam je, da se mu je posrečilo, po naključju iztahniti v neki celjski lekarni specialno zdravilo, ki je datiralo še iz predvojne dobe in ki se sedaj pri nas nikjer ne dobi več. Po to zdravilo je pisal tudi svojemu bratu v London. Pogovarjali smo se o mnogočem, kot Korošci seveda največ o naši Koroški. Zanimali so nas zlasti kraji njegovih sanj, dela in borb. Poklonili smo mu sliko Kluba koroških Slovencev v Mariboru s primernim besedilom, v naš novi spominski album pa se je kot prvi vpisal s sledečim posvetilom:

Svoboda Koroške je borba. Le po tej poti se bo uresničila naša prava — Združena Slovenija.

Slovenstvo bo rešilo koroško vprašanje. Mogoče smo šele v zarji te rešitve. Z borbo bomo spremenili našo zarjo v velik, svetel dan resničnosti.

Dne 4. aprila 1948 — na dan pete obletnice ustanovitve prvega koroškega bataljona.

V Kotljah.

Prežihov Voranc.

Ob slovesu nam je obljubil, da nam bo obisk vrnil. Po poteku dveh mesecev, začetkom junija je izpolnil svojo obljubo in nas posetil na mesečnem sestanku našega kluba v Mariboru. Pozdravil sem ga in navedel zasluge, ki jih ima kot književnik in politik. Odgovoril je, da je storil le to, kar mu je velevalo srce in kar je bila njegova dolžnost ter izrazil svoje globoko prepričanje, da se ideja ravnopravnosti ne bo dala več zatrei in da bodo končno tudi koroški Slovenci osvobojeni. Sledil je vpis v spominski album. Pevci so zapeli več koroških pesmi, ki so dragemu gostu zelo ugajale, da je vidno užival ob njih. Ko je odhajal, nam je zagotavljal, da bo še prišel med nas.

Po tem sestanku sem ga videl februarja lanskega leta, ko se je zdravil v slovenjgraški bolnišnici. Namenjen sem bil k pisatelju Mešku v Sele, da ga povabim na našo koroško prireditev. Olajšano mi je pripovedoval Prežihov Voranc, da je prestal težko krizo, da je bilo zelo hudo in da je že mislil, da bo po njem. Vendar pa se je to pot še rešil. Njegov načrt je, da se poda najprej v Opatijo, nato pa v Slatino Radenci. Od tam nas bo ob povratku domov obiskal v Mariboru. Zanimal

se je za naše delo, posebno mu je bila pri srcu literarna revija „Svoboda“, ki izhaja v Celovcu, za katero je imel že nekaj pripravljenege. Zelo je bil vesel, ko sem mu povedal, da sem namenjen k Mešku, da bi bil vsaj en koroški pisatelj navzoč na naši prireditvi, ko on ne more priti. Natančno mi je opisal pot v Sele in omenil, da je Meško mogoče ravno danes v Slovenjgradcu. Svetoval mi je, naj najprej pogledam v župnišče v Slovenjgradcu, kamor Meško večkrat zahaja in kjer si lahko ogledam tudi muzej. Naročil mi je, naj pozdravim Meška, enako kakor vse koroške rojake v Mariboru.

Proti koncu lanskega leta se je Prežihov Voranc naselil v Mariboru. Zglasil sem se pri njem v skrbeh, ker so mi iz Ljubljane pisali, da se je njegovo stanje poslabšalo. Bil je v bolniški postelji. Rekel je, da mu naš zrak zelo prija in da se počuti mnogo boljše; tudi srce mu ne nagaja več. V Mariboru ostane čez zimo, nakar se zopet vrne v Kotlje. Kot predsednik osrednjega odbora našega kluba se je zanimal za naše delo, ki sem mu ga moral podrobno opisati. Mene pa je posebno zanimalo njegovo mnenje glede naše Koroške po pariškem diktatu štirih velesil, ko smo bili zaradi zadržanja Sovjetske zveze tako bridko razočarani. Vzravnal se je in poudaril s povzdignjenim glasom, da so se koroški Slovenci v nenehnih borbah tako utrdili, da lahko reče, da se Nemcem ne bo posrečilo, da bi jih germanizirali. Koroški Slovenci — je dejal — bodo kljub vsemu nadaljevali svoje narodno življenje kot najzvestejši čuvaji zibelke slovenstva. Končno mi je naročil, naj pozdravim koroške rojake v klubu in obljubil, da nas bo čimprej obiskal. Povabil me je, naj še pridem, kar sem obljubil.

To pot Prežihov Voranc obljube,

da nas bo obiskal, ni mogel izpolniti; tudi jaz ne. Ko sem spet prišel, je bila njegova družina v žalnih oblekah, on sam pa je v svoji sobi spal nevzdravno spanje . . .

Zatopljen v spomine na Prežihovega Voranca bi bil skoraj prezrl, da smo dospeli že v Kotlje. Na desni je cerkev z zvonikom v gotskem slogu, na levi v surovem stanju dograjeni združni dom v žalnih zastavah. Zbirajo se množice domačinov in tujcev iz vseh krajev. V dvorani združnega doma obdajajo krsto, ki je pokrita z državno zastavo, častna straža domačinov in številni venci, ki visijo tudi po stenah krog in krog in slone ob stenah dvorane. V dvorano stopijo sorodniki. Godba zaigra žalno koračnico in krsto prenesejo pred združni dom. Ko godba utihne, zapoje pevski zbor „N'mav čez izaro“. Ob žalnih zvokih godbe se veličastni spreved, kakršnega Kotlje še niso videle, pomika proti cerkvi. Pokopališče je premajhno, da bi moglo zajeti vsoto množico. Večina se je morala stisniti na zunanji strani pokopališkega zidu.

Na prostoru smo, ki ga je Voranc še kot otrok opazoval s pobožja strme poseke, ko se je vnel požar in je pogorelo več hiš s cerkvijo in zvonikom vred. Samo ponemčevalnica „utrakvistična šola“ se ni hotela vžgati, kar je mladi Voranc ravno najbolj želel. „Oh mati, zakaj ni pogorela šola . . .?“ Ali je Voranc, ko je gledal v dolino in opazoval požar, slutil, da bo tu gorelo tudi leta 1950, gorelo tisočero src na istem kraju, ob njegovem grobu?

Godba utihne. Pevci zapoje „Vigred se povrne“ in „Tam, kjer teče bistra Zila“. Govorniki se vrstijo drug za drugim. Častna salva pretrese turobno ozračje in krsto spustijo v osvobojeno koroško zemljo, ki bo v njej počival naš veliki pripovednik in bojevnik za pravice vseh zatiranih.

Semkaj bodo prihajali od blizu in daleč, mladi in stari, da se poklonijo njegovemu spominu, si ogledajo kraje in ljudi, ki jih je opisoval in

sodeloval z njimi, si utešijo svoja srca in se navzamejo novih moči za plodno delo v korist narodne skupnosti in države.

Borba za demokratizacijo Kmetijske zbornice

„Nič! — V hribih naj redijo ovce, v dolini pa gosi in race“ — to je bil 1946. leta odgovor enega najmerodajnejših strokovnjakov v Kmetijski zbornici na vprašanje, kaj namerava le-ta ukreniti za zboljšanje gospodarskih razmer po Rožu in Gurah.

Te besede točno označujejo linijo Kmetijske zbornice v povojnih letih, na kateri temeljijo njeni odnosi do kmečkega gospodarstva ob Zilji in Dravi, na Gurah in na Svinjški planini ter v planjavah in hribovju Podjune. V danih razmerah in v času, ko se je povsod po svetu propagirala modernizacija in mehanizacija kmetijstva, ki je pri nas po krivdi drugih še posebno zastalo, kaže ta odgovor, da današnja kmetijska zbornica smatra kot svojo poglavitno nalogo, da pospešuje germanizacijo koroških Slovencev na kmečkogospodarskem področju in pripravi tla po naši zemlji hlatajočim tujcem, da bi se razkošatili po vseh naših vaseh in tam zagospodarili. Drugače tudi biti ne more! Zakaj Kmetijska zbornica ne pospešuje živinoreje po naših krajih tako kot drugod? Zakaj ne pomaga slovenskemu kmetu pri prezkušanju raznih semenj in uporabi gnojil? Zakaj strokovno ne podpira razvoja njegovega poljedelstva in sadjarstva, ko je njegova zemlja ravno tako dobra kot pa zemlja po dolinah in planinah Zgor. Koroške? Zakaj mu tako skopo meri subvencije? Odgovori na vsa ta in še druga

vprašanja kažejo, da zgoraj postavljena trditev drži.

V to linijo spada tudi dejstvo, da Kmetijska zbornica dosedaj ni hotela priznati Slovenski kmečki zvezi *) oficialnega zastopstva v Deželni kmetijski zbornici niti v Okrajnih kmetijskih zbornicah. Enako je odklonila njeno zastopstvo v Krajevnih kmečkih svetih.

Ker je to načelno vprašanje, s katerim so povezani vsi ostali interesi kmečkega prebivalstva Slovenske Koroške — interesi kmetov, najemnikov ter kmetijskih in gozdnih delavcev — je to razumljivo naša prvenstvena zahteva. Zato je nujno potrebno, da si ogledamo triletna prizadevanja Slovenske kmečke zveze, da bi izbojevala to zastopstvo, поблиže in iz teh spoznanj usmerimo naše delo za predstoječe volitve v Kmetijsko zbornico.

Ustanovitev Kmetijske zbornice in njen nedemokratični sestav

Po vojaškem zlomu nacizma so se v tako imenovani drugi republiki Avstriji pričele znova formirati vse demokratične ustanove, ki so ob-

*) Kmečka zveza za Slovensko Koroško je na svojem občnem zboru dne 13. januarja 1950 spremenila svoje ime v Slovensko kmečko zvezo. Zaradi enostavnosti uporabljamo tukaj ljudi za prejšnjo dobo ime Slovenska kmečka zveza.

stojale že v prvi republiki. Med njimi je bila obnovljena tudi Kmetijska zbornica, in sicer 23. novembra 1945. na pobudo provizorične deželne vlade. Zbornični svetniki niso bili izvoljeni temveč imenovani po sporazumu med strankami. Ker pa tik pred ustanovnim občnim zborom ni bilo nobenih volitev v Kme-

tijsko zbornico in so zadnje v rešnici svobodne in demokratične volitve bile 20. novembra 1932 bi kot osnova sestavu Kmetijske zbornice moral služiti vsekakor izid teh volitev.

Izid teh volitev pa kaže naslednjo sliko:

udeležene volivne skupine	glasov		mandatov		
	v deželi	Slov. Kor.	v deželi	v sod. okr. Slovenske Koroške	v obč.
1. Kmečka zveza	2572	2572	3	27	139
2. Landbund	8864	2748	12	39	175
3. Christl. Bauernbund	4395	297	6	4	11
3. Soc. demokrati	1092	472	1	2	14
4. Nac. socialisti	1997	225	2	4	1
6. Komunisti	104	75	—	—	1

Za pravilno oceno sedanjega sestava Kmetijske zbornice je potrebno videti tudi razdelitev mandatov

leta 1932 po sodnih okrajih in občinah Slovenske Koroške. Pregled pokaže naslednje:

sodni okraj	število mandatov		število občin	po občinah	
	skupno	KZ		mandatov	število KZ načelnikov
Pliberk	6	5	6	21	4
Dobrla ves	10	6	8	23	5
Velikovec	12	3	8	11	1
Borovlje	7	5	7	27	7
Celovec	12	2	14	25	5
Rožek	7	4	7	18	3
Beljak	12	2	6	12	3
Šmohor	10	—	4	2	—

(poseben komentar k tem volitvam glej v koledarju Slovenske Koroške 1950 na strani 37)

Od vseh teh skupin pa so 1945 praktično obstojale le tri pomembne skupine in sicer:

Volivci Kmečke zveze, ki so v celoti bili združeni v Osvobodilni fronti za Slovensko Koroško, socialni demokrati in ostanki volivcev Landbunda in Christl. Bauernbunda, ki so se, v kolikor po 1932 niso postali organizirani nacisti, združili v OeVP. Ker pa je šlo za demokratični sestav zastopstva preostalih skupin v Kmetijski zbornici, kakor tu-

di v Okrajnih kmečkih zbornicah in Krajevnih kmečkih svetih, bi morala Deželna vlada pozvati k sodelovanju vse skupine ali pa sestaviti takšno zastopstvo, ki bi odgovarjalo temu ključu. Toda temu ni bilo tako.

Na občnem zboru so bili od imenovanih zborničnih svetnikov izvoljeni prezidij in posamezni pododbori Kmetijske zbornice. Ker so se v dosedanjem poslovanju pododbori sestajali le zelo redko, enkrat do dvakrat na leto, nekateri niti to ne in se vse delo osredotoči v prezidiju, je treba poznati sestav prezidija, ki ga tvorijo:

Presednik: Hermann Gruber, predsednik deželnega vodstva ÖVP;

Podpredsednik: Dipl. inž. Franc Matschnig — Reiner (ÖVP), državni poslanec Josef Steiner (SPÖ), Josef Gastinger (oskrbnik) (ÖVP).

Na ta sestav sta si samolastno sporazumeli vladni stranki. Medtem ko je provizorična deželna vlada dopustila, da sta ÖVP in SPÖ barantali za stolčke v Kmetijski zbornici ni pozvala drugega najmočnejšega partnerja, kar so bili volivci Kmečke zveze, zastopani po Pokrajinskem odboru Osvobodilne fronte za Slovensko Koroško, da bi imenoval svoje zastopnike. Deželna vlada je tudi v tem primeru po stari praksi vladajočega naroda enostavno po svojih vidikih sama izbrala slovenskim kmetom tri zastopnike v Kmetijsko zbornico. Sicer pa ti zastopniki v zbornici sploh ne pridejo do veljave — kar je že večkrat potrdil sam tov. Anton Grill.

Kmetijska zbornica je 1945 bila torej sestavljena po očitno protislovenskih vidikih, po nacističnem odnosu „Herrenvolka“ do manjvrednega podložnika. O tem ne priča samo sestav Kmetijske zbornice, temveč tudi izjava njenega predsednika Gruberja, ki jo povzamemo iz zapiska o razgovoru med njim in delegacijo Slovenske kmečke zveze z dne 24. oktobra 1947, ko je med drugim dejal: „Mi smo že 23. novembra 1945 v naprej ustregli Vašim željam s tem, da smo na ustanovnem občnem zboru v zeli v Kmetijsko zbornico tri gospode iz vaših krogov...“ (podčrtal Bl. S.) Ker je ta zapisek v imenu Kmetijske zbornice podpisal osebno gospod Gruber sam, o resničnosti ne more biti nobenega dvoma. Takšno stališče, po katerem slovenski kmetje sploh nimajo pravice do svojega zastopstva in je bila le velika naklonjenost, če se jih je pri sestavu Kmetijske zbornice sploh upoštevalo, odgovarja pač le avstrijskemu pojmovanju demokracije.

Iz teh ugotovitev je jasno razviden nedemokratični sestav Kmetijske zbornice, ki ga nihče ne more resno zanikati, pa čeprav bi se skliceval na poznejši izid državnoin deželnozborskih volitev. S temi volitvami nikakor ne morejo upravičiti nedemokratičnega sestava Kmetijske zbornice, kajti razlika med volivnimi upravičenci in interesi volivcev je zelo velika. Če bi ta razlika dejansko ne obstojala, potem bi se ja celotna notranja ureditev države lahko izvršila na podlagi enih samih volitev in bi se s tem prihranilo ogromno denarja.

Pri vsem tem pa je važna še ena ugotovitev. SPÖ se je za ceno drugega podpredsednika zbratila v ÖVP tudi v kmetijski zbornici in se vključila v zatiranje malega in srednjega kmeta, kmečkega in gozdnega delavca. Šla je raje z veleposestniki, kakor pa da bi videla v prezidiju zastopnika Slovenske kmečke zveze kot močan protiutež proti samovoljnemu gospodarstvu ÖVP-jevskih veleposestnikov in inženirjev v Kmetijski zbornici. To ni samo asistenca pri zatiranju slovenskega kmeta, to je nov in prepričljiv dokaz izdaje interesov vseh malih in srednjih kmetov, najemnikov, kmetijskih in gozdnih delavcev, ki jo vrši SPÖ. To žalostno vlogo socialističnega podpredsednika v prezidiju dokazuje tudi njegovo mirno gledanje in dopuščanje ÖVP-u, da samovoljno in edino po svojih vidikih gospodarji v Kmetijski zbornici, da, — kakor je poročal tov. Anton Grill na gospodarski konferenci Slovenske kmečke zveze 26. 7. 1947, — v Kmetijski zbornici še vedno vlada diktatura, ker odloča o vseh kmečkih in gospodarskih vprašanjih gospod Gruber sam z ozkim krogom svojih „sodelavcev“. Pripadnost teh sodelavcev pa so najbolj pokazale volitve v obratni svet nastavljenecv Kmetijske zbornice, ko so vsi „sodelavci“ volili ÖVP.

Ustanovitev, program in vloga Slovenske kmečke zveze

Položaj, ki je nastal zaradi takšnih protidemokratskih ukrepov in mešetarij v Kmetijski zbornici za kmeta, najemnika ter kmetijskega in gozdnega delavca na splošno, za slovenskega pa še posebej, je nujno zahteval ustanovitev posebne organizacije teh slojev, v kateri bi se skupno borili za demokratizacijo v Kmetijski zbornici in za uresničitev svojih gospodarsko-kulturnih in socialnih interesov.

Zato so volivci Kmečke zveze iz leta 1932 na pobudo svojih zastopnikov v Pokrajinskem odboru Osobodilne fronte za Slovensko Koroško spomladi leta 1946 ustanovili svojo organizacijo, sedanjo „Slovensko kmečko zvezo“ z naslednjim kratkim programom:

„Slovenska kmečka zveza stremi za vsestranskim napredkom srednjega in malega kmeta in najemnika ter za izboljšanje življenjskih pogojev kmetijskih in gozdnih delavcev, teži za čim ožjo povezanostjo vsega delovnega ljudstva in za splošnim gospodarskim napredkom“.

Program nadalje pravi, da organizacija „zastopa vse gospodarsko-kulturne in socialne interese svojih skupin in članov v vseh javnih ustanovah dežele in predvsem v Kmetijski zbornici“ kakor tudi to, da se bo „dosledno z vsemi sredstvi borila proti

- a) gospodarskemu in socialnemu izkoriščanju Slovenske Koroške po nesocialnih elementih;
- b) proti kolonizaciji Slovenske Koroške po tujerodnih elementih in
- c) vsakomur, ki bi kršil enakopravnost gospodarskih in socialnih interesov delovnega ljudstva Slovenske Koroške.“

Za uspešno uresničevanje tega programa je Slovenska kmečka zve-

za seveda postavila kot prvenstveno nalogo organizacije doseg javnega zastopstva predvsem v Kmetijski zbornici, kar je po nakazani splošni liniji Kmetijske zbornice do kmečkega gospodarstva in prebivalstva Slovenske Koroške samo na sebi razumljivo. Dejstvo zaostalega kmečkega gospodarstva, gospodarsko in socialno oškodovanega in izkoriščanega kmečkega prebivalstva Slovenske Koroške je v povojnih letih to potrebo še podvojilo in hkrati zahtevalo energičnih ukrepov za izboljšanje položaja našega ljudstva po naših vaseh. Prizadevanja v tej smeri so šla vzporedno s prizadevanji za doseg oficijelnega zastopstva organizacije v Kmetijski zbornici.

V prvih mesecih obstoja Slovenske kmečke zveze nikjer ne najdemo resnih prizadevanj v tej smeri. Takrat je bil glavni problem v notranjih trenjih organizacije, ker so nekateri njeni tedanji funkcionarji zagovarjali staro politiko kompromisarstva, da bi znova razorožili slovenskega kmeta v terjanju njegovih pravic. Na žalost je bilo zaradi teh notranjih nasprotij mnogo dragocenskega časa izgubljenega.

Prvi korak za uresničenje programa je bil napravljen 16. februarja 1947, ko se je vedno bolj očitno kazalo, da Kmetijska zbornica pri dodeljevanju gradbenega materiala, strojev, orodja in semenja ter umetnih gnojil zanemarja in zapostavlja slovenske kmete. Tedaj je takratni osrednji odbor zahteval pri Kmetijski zbornici, da se mora „vse blago, ki z njim razpolaga Kmetijska zbornica razdeliti po pravilnem ključu na vse predele Koroške“ in da se mora „za Slovensko Koroško dodeljeno blago dati na razpolago Slovenski kmečki zvezi, ki se obvezuje, da ga bo pravilno razdelila na vse potrebne kmete“. Poznejši razgovor

z ravnateljem Kmetijske zbornice o tej zahtevi je privedel do konkretnega zaključka, da bi Slovenska kmečka zveza spisovala nakaznice, blago bi pa kmetje sprejemali pri osrednjih ali lokalnih zadrugah odnosno trgovcih. Ko je ta dogovor prišel do obravnave ne seji prezidija, je bil brez vsake utemeljitve zavrnjen.

Slovenska kmečka zveza je, ker se odnos Kmetijske zbornice do njenih pritožb in zahtev ni nič izboljšal, sklicala 26. julija 1947 v Celovcu gospodarsko konferenco in med drugim povabila tudi zastopnika sindikalne zveze in prezidija Kmetijske zbornice, da na konferenci slišijo glas in potrebe slovenskih kmetov. Prezidij svojega zastopnika ni poslal. Ta konferenca je soglasno sklenila spomenico Kmetijski zbornici, v kateri je ugotovila neznosno stanje kmečkega gospodarstva Slovenske Koroške in posebej še žrtev fašizma ter dejstvo, da Slovenska kmečka zveza še nima svojega zastopstva v Kmetijski zbornici. Hkrati je v spomenici protestirala proti temu, da Kmetijska zbornica ne upošteva njenih zahtev. Nadalje so v spomenici kmečki zastopniki vseh občin na prvem mestu zahtevali, da mora Kmetijska zbornica povsod dodeliti Slovenski kmečki zvezi takšno zastopstvo, kakršnega si je priporila z zadnjimi demokratičnimi volitvami v Kmetijsko zbornico 20. novembra 1932. Svoje zastopnike bo zveza sama izvolila. Ta spomenica pa je poleg tega vsebovala zahtevo po posebni dodelitvi najnujnejših gospodarskih potrebščin, med drugim cementa, umetnih gnojil in semenskega žita za jesensko setev. Spomenico je oddala posebna delegacija zborničnemu ravnatelju, ki je obljubil, da bo posredoval čimprej. Šnji razgovor s predsednikom zbornice. Do razgovora pa je prišlo šele 24. oktobra 1947, ko je zbornica vsa gnojila in semenje že razdelila.

Tudi ta razgovor potrjuje po za-

pisniku, ki je bil ob tej priložnosti napravljen in ga je Gruber sam podpisal, kakor v vprašanju zastopstva Slovenske kmečke zveze tako tudi v vseh ostalih vprašanjih prej navedeno linijo Kmetijske zbornice. Pokazalo se je nadalje, da gre diktatura OeVP v kmetijski zbornici celo tako daleč, da Gruber ni hotel priznati niti odstopa Tomaža Zupanca kot zborničnega svetnika, ki je pisмено javil zbornici svoj odstop in dal svoje mesto na razpolago Slovenski kmečki zvezi. Obljube pri tem razgovoru in poznejša dejanja pa so pokazala tudi metodo Kmetijske zbornice, ki vsako načelno zahtevo razcepi v številne drobtinčarske obljube katere potem, ko jih je treba izpolniti, lahko z najbolj različnimi izgovori zavlačuje. Njen namen, da pri ljudstvu diskreditira Slovensko kmečko zvezo in onemogoči vsakogar, ki Gruberju ni po volji in je uresničitvi ciljev OeVP v napotju, je po kritični oceni tega zapisnika jasno razviden. Posebne pozornosti vreden je tudi odnos do kmetov, ki so vsled stalne zapostavljenosti in nacističnega nasilja utrpeli gospodarsko škodo, ki ga karakterizira Gruberjeva cinična, naravnost podla izjava: „Vsi moramo doprinašati žrtve, tudi Vi gospodje od slovenske strani“. Tako pa se ne prakticira samo v Kmetijski zbornici temveč tudi v Deželni vladi, kjer vodi oddelek za kmetijstvo Gruberjev sobrat po mišljenju gospod Ferlitsch.

Razumljivo je, da so se vsled takega načelnega stališča morale pričeti grmaditi krivice in zapostavljanja pri dodelitvi nakaznic in odmeri oddaje in na vseh področjih kmečko-gospodarskega življenja našega podeželjskega ljudstva. To je ugotovil tudi Pokrajinski občni zbor Slovenske kmečke zveze 9. marca 1948: „Vsa združena reakcija se je zarila v Slovensko kmečko zvezo in zanika najosnovnejšo pravico slovenskih kmetov do javnega zastop-

stva v Kmetijski zbornici ter z namenom gospodarskega uničenja slovenskega kmeta odklanja sleherni pomoč Slovenski Koroški ter zavrača vse zahteve in pritožbe“. Zato se je občni zbor s posebnim protestnim pismom obrnil na ministrstvo za kmetijstvo in gozdarstvo na Dunaju in ga pozval, da z „jasnimi in nedvoumnimi ukrepi razčisti dosedanje odnose Kmetijske zbornice in Deželne vlade do slovenskih kmetov ter zakonito zjamči Slovenski kmečki zvezi vse demokratične pravice, predvsem pa zastopstvo v ustanovah Kmetijske zbornice, Kmetijske bolniške blagajne in v oskrbovalnih odborih . . .“

Po tem občnem zboru se je med kmečkim ljudstvom na široko razvila borba za priznanje svojih izvoljenih zastopnikov. Kmetje iz 23 občin so v resolucijah odklanjali jim vsiljene predstavnike in zahtevali, da se povsod na demokratičen način postavijo kmečka zastopstva in pridejo v oskrbovalne odbore zastopniki Slovenske kmečke zveze, ki jim zaupajo. Posebno odločno so nastopili kmetje v Slovenjem Plajberku, Selah, Žvabeku, Kótmaru vasi, Bistrici v Rožu, Hodišah, na Blatu in na Radišah, ki so v protestnih pismih obsodili ravnanje Kmetijske zbornice in Okrajnih kmečkih zbornic kot nacistično in izjavili, da kot davkoplačevalci in plačevalci visokih zborničnih doklad zahtevajo enake pravice, kakoršne imajo kmetje v nemških predelih. Takšen nastop je prisilil predsednika Okrajne kmečke zbornice v Celovcu, da je sklical vse načelnike krajevnih kmečkih svetov svojega okraja skupaj, da bi izrekli načelniku Krajevnega kmečkega sveta v Slovenjem Plajberku, čigar odstranitev ni zahtevala samo Slovenska kmečka zveza temveč tudi župan, „polno zaupa in priznanje“, da nadalje predlagajo „da se noben načelnik Krajevnega kmečkega sveta ne sme odstraniti samo na ukaz organizacije,

ki je naperjena proti Avstriji“. Končno so sklenili na tej konferenci, da se „predsednik Okrajne kmečke zbornice ne sme ukloniti zahtevam Slovenske kmečke zveze“. Predsednik Okrajne kmečke zbornice Velikovec pa je nato odgovoril, da zahtev ne more upoštevati, ker imata pravico do zastopstva samo OeVP in SPOe. Zadnje stališče je istovetno s stališčem Kmetijske zbornice na zahtevo Slovenske kmečke zveze po svojih zastopnikih v Kmetijski bolniški blagajni, ki jo je zaradi nepristojnosti zavrnila in predlagala, da se naj organizacija obrne na vodstva SPOe in OeVP.

Ker se stvar tudi po teh akcijah ni premaknila, se je po sklepu občnega zbora od 8. decembra 1948 napotila 11. januarja 1949 posebna delegacija na Dunaj h kmetijskemu ministru, ki sicer ni varčeval z obljubami in razumevanjem, a konkretno ni ugodil niti eni zahtevi, kljub temu, da ga je Slovenska kmečka zveza na razmere opozorila že pred 20 meseci. Na vse zadnje je bil za vse nepristojen. Zato se je Pokrajinski odbor 15. februarja 1949 ponovno obrnil na predsednika Kmetijske zbornice. Tako močni dokazi nedemokratičnosti in pristranosti, kakor so jo pokazala prizadevanja pred tem korakom, so ga končno prisilili k odgovoru, da Slovenska kmečka zveza v teku 14 dni imenuje tri zastopnike v Deželno kmetijsko zbornico in po enega zastopnika v Okrajne kmečke zbornice Beljak, Celovec in Velikovec, nakar bo v teku osmih dni sklical sejo prezidija, ki bo o sprejemu sklepala. Pokrajinski odbor je v določenem roku imenoval vse zastopnike in pri tem tudi opozoril na to, da mora Slovenska kmečka zveza dobiti svoj sedež tudi v prezidiju zbornice in mesta podpredsednikov v Okrajnih kmečkih zbornicah. Seja prezidija pa ni bila sklicana, kakor je bilo dogovorjeno, temveč se je vržila šele

8. aprila 1949. Ob tej priliki se je Pokrajinski odbor že s posebnim pismenim apelom obrnil na posamezne člane prezidija, da seja prizna imenovane zastopnike in zahtevana mesta. Dogovor je prezidij s tremi zastopniki OeVP — med njimi pred-

sednik Gruber, ki je dogovor sklenil — in z zastopnikom SPOe potepal v tla. S tem momentom se je predsednik Kmetijske zbornice in predsednik OeVP v deželi Gruber s celotnim prezidijem razkrinkal tudi še kot zahrbtnož.

Potreba še širše enotnosti kmečkega prebivalstva

Ob takšnem pojmovanju demokracije in takšnem odnosu do naših kmetov, najemnikov, kmetijskih in gozdnih delavcev, ki enako kot vsi drugi plačujejo davke in zbornične doklade, se je treba sedaj, ko so na vidiku tudi volitve v Kmetijsko zbornico, vprašati, kaj v bodoče lahko pričakujemo od takšnih zastopnikov.

Takšna linija Kmetijske zbornice, ki jo določujejo veleposestniki in se pri tem poslužujejo laži in zahrbtnosti v času, ko kmečko gospodarstvo čedalje bolj pada v gospodarsko krizo, bo prizadela vsemu slovenskemu kmečkemu ljudstvu brez razlike svetovno-nazornega gledanja nevarno škodo. Objektivni položaj v Avstriji je kakor povsod v kapitalističnem svetu ta, da stoji v gospodarskem razvoju silno zaostali drobni zemljiški posesti (in to je naše kmečko gospodarstvo) nasproti zemljiška veleposest, ki se vsestransko z javno pomočjo modernizira z vsemi novimi stroji. Ta veleposest diktira, kakor smo videli in kar dnevno občutimo, pri nas že od prihoda nacizma naprej celotnemu kmetijstvu. V „demokratski državi“ si ta peščica prilašča monopol v odločanju in usmerjevanju celotne agrarne politike. Vse to lahko povzemamo iz teh načelnih vprašanj in izkušenj pri svoječasnih predpisih oddaj, pri dodeljevanjih nakaznic ter sedanjih subvencij v škodo ogromne večine kmečkega ljudstva, ki s svojimi rokami prideluje svoj trdi kruh.

Po teh vidikih moramo oceniti

prizadevanje in borbo Slovenske kmečke zveze za demokratizacijo Kmetijske zbornice in za resnično kmečko zastopstvo v njej kot stvar, ki prihaja celotnemu kmečkemu prebivalstvu v korist in v dobro. Zato se bo problem neodvisnosti kmečkega prebivalstva in ohranitve njegove zemlje mogel uspešno reševati edino na zasnovanem programu Slovenske kmečke zveze. Obstoj in bodoči razvoj kmečkega gospodarstva ni samo problem slovenskih kmetov, temveč je nujno problem, ki ga bo po isti poti v skupno in obenem lastno korist moralo reševati kmečko prebivalstvo v celoti, vse eno, h kateri izmed obstoječih političnih struj se zaenkrat še nagiba. Uspešno reševanje tega problema pa tudi močno zavisi od pravilne izvolitve resničnega kmečkega predstavništva. V danih razmerah, ko je ločnica med izkoriščanimi in zapostavljenimi na eni strani in med veleposestniki, močnimi finančniki in trgovci jasno vidna in ko kmet, ki mora sam s svojo družino obdelati svoj grunt, pada vedno globlje v odvisnost in ni več samostojen, ker veleposestnik skupno s trgovcem, industrijskim in finančnim kapitalom nadduto diktira visoke cene njegovim potrebščinam in nizke cene njegovim pridelkom ter mu v svojo korist odmerja visoke davke, je strankarstvo in ozka sebičnost med kmečkim ljudstvom samo v njegovo škodo. Zato je tudi napačno, če danes kmečko ljudstvo gleda na volitve v Kmetijsko zbornico s strankarskimi

očmi, kajti s pomočjo OeVP bo prišlo do demokratizacije Kmetijske zbornice samo toliko, v kolikor bo to sedanji koaliciji OeVP in SPOe, ki se ji utegne pridružiti še VdU, prav in po volji. Kmet, najemnik, kmetijski in gozdni delavec pa bo ostal naprej izkoriščan in v svojih potrebah neupoštevani.

Zato je resnično kmečko zastopstvo resno vprašanje, ki predvsem

pred slovensko kmečko prebivalstvo postavlja odločitev, ali bo v svojem kmetovanju krenilo k izboljšanju in k neodvisnosti ali pa k čedalje večjemu propadanju in končnemu pleonu germanizatorjev. Pot k izbojevanju gospodarsko-kulturnih in socialnih pravic je samo v brezpogojni in enodušni skupnosti pri volitvah v Kmetijsko zbornico. Druge izbire ali poti ni.

FRANCE GRAFENAUER:

MOJA LETA

ZBRAL IN UREDIL DR. JULIJ FELAHER (NADALJEVANJE)

Otroška in mladinska doba Franceta Grafenauerja.

Rodil sem se dne 2. grudna 1860. leta kot najmlajši član triglave rodovine. Od svoje mladosti se spominjam samo, da nisem bil zadnji pri izvrševanju junaških činov vaških paglavcev in da sem si pri igranju „vojakov“ navadno prilastil častno mesto „poveljnika“, kar ni šlo vsakokrat brez boja in brez domače kazni. Glavni naš metežni prostor je bilo „Podsadje — Stanarjev rob“. Kdo me je bolj ljubil, oče ali mati ne vem: beseda je učinkovala pri obeh enako in šiba je bolela tudi pri obeh enako; sprejel pa sem, kar sem potreboval tudi od obeh enako. Moj neločljivi mladeniški sodrug do svoje rane smrti je bil „Stanarjev Urh“, enakega pismenega imena. V družbi sva zidala iz luže hiše in cerkve, zajezila pa pri tem opravljanju seveda tudi mali potok, ki je dajal vaščanom pitno vodo, lovila šoje in pasla živino in še danes stojijo ostanki visokega štora v dobravi,⁸⁾ ki nama je služil kot „prižnica“, raz katero je menjaje eden govoril, drugi pa kleče poslušal in govornika kritikoval. Medtem pa se je pasla živina v

„Rodarjevem rovtu“, za kar sva prejela doma „šibko plačo“. Kot otrok sem imel že posebno veselje s slikami in sohami in to veselje mi je ostalo do danes.

Moj učitelj Janez Šumi je bil mož stare korenine, dober bolj kot strog, spoštovan od vseh župljanov domače fare Brdo. Njegova učiteljska plača je znašala letno devetdeset goldinarjev. Očetovega naročila⁹⁾ se je učitelj pač držal, kolikor je mogel in smel. Leta 1873/74 me je dal oče v bližnji trg Šmohor, kjer sem obiskal četrti razred tamošnje nemške ljudske šole in s tem dovršil svojo šolsko izobrazbo. Ko sem izstopil iz šole, so prigovarjali očetu znanci, da me naj pošlje v umetniško-obrtno šolo v Sovodnje (Gmünd) na Zgoranjem Koroškem. Izvršil sem namreč v šoli več risb s prosto roko, katere so vzbujale zanimanje pri strokovno izobraženih osebah v Šmohorju. Ker

⁸⁾ Bivši lepi smrekov gozd, ki se je razprostiral nekoč vzhodno od Grafenauerjevega doma do Melvič in so ga prebivalci imenovali „dobrava“.

⁹⁾ Pouk sina Franceta v slovenskem jeziku.

pa oče v to ni privolil, sem ostal doma in se začel učiti orgljarske obrti pri očetu. V svojih učnih letih — bilo jih je pet — sem prebral mnogo, po večini nemških knjig, ker sem bil v slovenščini slabo podkovan in je bil vpliv nemštva v naši obmejni občini ravnolako velik kot opasen, ker ni bilo slovenskega n rodnega buditelja, še manj pa društvenega življenja. Le udi družbe sv. Mohorja so še čutili narodno, toda životarili so vsak zase, brez vsake organizacije. Knjige družbe sv. Mohorja mi niso bile znane in naslednik župnika Jožeta Kanduča se za javno življenje župljanov ni posebno brigal. Vpisana pa je bila kot ud družbe sv. Mohorja „Stanarjeva hiša“ in prijatelj Urh mi je večkrat pripovedoval o lepih knjigah te družbe, o lepoti slovenskega jezika, o Slomšku, Einspielerju in Majarju, kakor tudi o nemščurjih. Vse to mi je zelo ugajalo in utrjevalo v meni domnevanje, da je slovenski jezik bogat dovolj v izrazih, a da ga le jaz ne obvladam dovolj. In sramoval sem se, da znam manj kot tovariš Urh. To sramovanje je rodilo v meni sklep: da moram slovenski jezik znati!

Prosil sem svojega tovariša Urha, da mi posodi kako knjigo Mohorjeve družbe, in izročil mi je knjigo: „Perpetua“. Vsebina te knjige je zgodovinska in zgodovina mi je bila v šoli najljubši predmet. Ta dogodek je bil več kot samo slučaj. — Še danes se živo spominjam, kakšen preobrat, kakšno revolucijo je povzročila ta knjiga v mojem mišljenju in v moji duši. Čital sem s težavo, a vedno znova sem čital. Vedno bolj sem postajal pogumen in — vesel. Želja po pomnožitvi svojega znanja sploh — posebno pa znanja svojega maternega jezika, zgodovina kristjanov, njih trpljenje za prepričanje, njihova stanovitnost in čut samozavesti, ki se je v meni zbudil in rasel: vse to se je ogla-

šalo, porajalo, vrtalo in podilo vprek v mojih možganih in v mojem sreću. Duš je premagal meso in — postal sem narodno-zaveden. Naprosil sem očeta, da se smem vpisati kot ud v Mohorjevo družbo, kar je oče z veseljem dovolil in pristavil: „Le uči se in naročaj potrebne knjige. Rad jih plačam.“ Naročil sem takoj „Mir“ in z njim obenem tudi „Drobtinicev besednjak“. Ta dva sta bila moja profesorja v slovenščini. Očetovo dovoljenje, „da naj sam naročam potrebne knjige“, pa bi lahko imelo za me usodepolne posledice. Med naročenimi knjigami mi je bilo doposlanih tudi nekaj nemških, za nedoraslo mladino nepravih knjig, katerih vsebina bi me prav gotovo privedla na pogubna pota, da me ne bi odvrnili od te „duševne pasti“ po večini že znani mi spisi dobrih avtorjev in še prav posebno moja osebna mržnja do čitanja nemških romanov. Svetujem staršem: Nikdar ne dovolite mladini samostojne nabave knjig in berila, ker v tem tiči največja nevarnost za izgubo njene sreče!

Ko sem premagal abecedne težkoče v znanju slovenskega jezika, so postali Jurčič, Stritar, Majar-Ziljski ter „Drobtinice“ in ilustrirani list „Slovan“ moja „srednja šola“. Vseučilišče mojega, v precejšnji meri tudi političnega znanja, pa sem obiskaval s čitanjem knjig Slovenske Matice in listov sv. Pavla. Leta 1877 me je napadla zavratna bolezen „suhčica“, ki sem si jo nakopal bolj iz mladostne nepremišljenosti kakor iz prenapornega opravka. Ta bolezen me je mučila do deset let in se še danes v svojih posledicah oglašja. Kljub takemu bolezenskemu stanju pa nisem miroval. Dopisoval sem v „Mir“, ga razširjal med znanci v domači in sosedni občini, naročal in spravljaj med mladino slovenske brošure in knjige in se razgovarjal s tovariši o svetovnih dogodkih. Med take razgovore sem vpletal tudi po-

litičen razvoj slovenstva in slovanstva. Javno pa, kot govornik do svoje izvolitve v deželni zbor nisem nastopal. S tem svojim delovanjem sem nakopal sam sebi in očetu, ki je moje delovanje odobral in financiral, hude brezobzirne in brezvestne politične nasprotnike, ki so

videli v meni „rovarja proti državi“, v očetu pa „kršitelja habsburške časti“ in dosegli leta 1888. proti meni, četudi brezuspešno, vendar duhamorno tromesečno sodnijsko preiskavo. Moj oče pa je vzdihoval šest mesecev v ječi in je vsled duševnega trpljenja leta 1889 umrl.

France Grafenauer kot obrtnik

Moj obrtni poklic¹⁰⁾ je zahteval mnogo potovanja. Od približno leta 1877 do 1887 sem potoval v družbi svojega očeta večinoma peš, ker so tako potovanje zahtevale obrtne okolnosti, deloma pa tudi pomanjkanje „parnih cest“¹¹⁾ v koroški deželi. Za me tak način potovanja ni bil ravno prijeten posel iz razloga,

ker je tlačila do 16 kg težka prtljaga moja pleča in koroška dežela ni Banat.

Moj oče je bil odločen, resen in varčen mož. Opojnih pijač ni užival in gostilne so mu bile nepotrebne. Za potovanje so zadostovali košček prekuhanega mesa, kruh in sveža voda, v katero je dal košček sladkorja.

POMLAD NA GORSKEM DOMU

Potovala sva z različnim uspehom. Naneslo je tudi, da sva premerila po 15 ur dolgo pot na dan. Potoval sem pa kljub temu rad. Našel sem namreč v vsakem kraju, v katerem sva z očetom imela daljši čas delo, dobro družbo in dobro berilo. Danes, ko sem že oseminšestdesetkrat prezimljen, smem izreči svoje prepričanje in svojo sodbo: Srečen, kdor želi in sprejema knjige iz pravih rok! Blagor pa vsakemu, ki nauke takih knjig v svojem življenju uresničuje. Na pravi poti se nahaja, najhujše preizkušnje življenja bo srečno prestal, najbolj težavno nalogo usode bo znal ugodno rešiti. Tri velesile so, katerim pripisujem vso srečo, pa tudi vse zlo na svetu: Mati, družba in berilo. Mati je ključ do raja, družba je cvetje maja, berilo je urednik značaja! Družba, berilo in smodnik so si glede svoje potrebe in še bolj glede svoje nevarnosti enaki. In jaz trdim: Zaradi oblasti abecede bo sodni dan. — V tistih letih sem bil sicer narodno-zaveden, politik pa nisem bil; poznal sem pravice, sveta pa ne. Politiko spoznavati sem se učil v družbi, v kateri sem več poslušal kakor govoril. Svet spoznavati pa me je učil svet sam in že leta 1888 sem napravil prvo izkušnjo iz tega predmeta¹²⁾.

Moje potovanje križem Koroške — meje te dežele po obrtnih poslih nisem prekoračil — je imelo tudi to dobro stran, da sem mnogo krajev in potreb prebivalstva Zgornje in Srednje Koroške spoznal že pred svojim političnim krstom. Povsod — tudi v nemškem delu Koroške — sem slišal o nesoglasju in gospodarskih razprtijah med sosedi, sem našel premožne in ubožne ljudi, gospodarstvo in odvisnost — nikjer in nikdar pa nisem v nemškem delu Koroške naletel na človeka, ki bi bil zaradi tega prodal samega sebe, požrl svojo kri in zatajil svoj narod. Take

ostudne, neznačajne človeške prikazni nosi samo slovenska zemlja, — in ne samo na Koroškem. Sicer pa moje pogosto bivanje med Nemci ni ostalo brez vpliva na moj duševni razvoj. Spoznaval sem njihovo gospodarsko podjetnost in izurjenost, njihovo organizacijsko nadarjenost in le njim lastno odločnost in vztrajnost. Pa tudi njihovi narodno-politični načrti mi niso ostali neznan. — In brez dvoma bi si nalezl tudi nemške narodne občutljivosti, ko bi v meni ne prevladovala po moji materi podedovana slovenska strpnost — lastnost, katere ne morem brez pomisleka hvaliti. Zgodovina in sedanost pričata, da je vsled življenjskih okoliščin in napačnega pojmovanja te lastnosti padlo in pada na tisoče Slovanov v „tuje morje“. In tudi bodočnost ne bo na tem nenaravnem pojavu mogla mnogo spremeniti. dokler se slovansko literarno polje ne bo z enotnim strojem obdelovalo. — Težko je določiti pravilne meje strpnosti in pravice. Mehka narava Slovanov, — posebno Slovencev, — njihova jezikovna nadarjenost na eni, in njihova literarna razcepljenost na drugi strani, pa so le prepogostokrat, — rekel bi, — nujni povod za narodno popustljivost in vir narodne malodušnosti. Po svojem očetu sem podedoval pravicoljubnost in ne hvalim se, če rečem, tudi odločnost.

Moj oče ni bil Nemec; moji predniki so bili podložniki — mlinarji

¹⁰⁾ France Grafenauer se je pri svojem očetu izučil orgljarske obrti, ki jo je po smrti očeta izvrševal do l. 1916 in pozneje po prvi svetovni vojni, ko se je vrnil iz begunstva iz Jugoslavije na svoj dom v Moste na Zilji, do zadnjih let svojega življenja. Izdeloval in popravljaj je cerkvene orglje širom vse Koroške.

¹¹⁾ železnic.

¹²⁾ Kazenska preiskava radi veleizdaje pri deželnem sodišču v Celovcu.

grofov Kuenburg¹³⁾. To opazko se mi je zdelo potrebno zapisati, ker so moji politični nasprotniki ob vsaki priliki trdili, da sem le vsled svojega obrtnega opravka in vednega stika s koroško slovensko duhovščino postal tak „narodni nestrpnež, rovar, pan-slavist, rusofil, Srb, grobar Koroške“ — in da je bil moj oče Nemeč. Politične razmere in vsled njih nastali položaj Slovencev na Koroškem pa nista dopuščala obsežnih mej strpnosti; pravicoljubnost je zahtevala odločen nastop tudi proti premoči, ako se mi je nudila prilika, da koristim s svojim nastopom pravici slovenskega naroda na Koroškem. Ti

dve lastnosti pa sta imeli dvojni učinek. Pomnoževali sta število političnih nasprotnikov, meni pa ohranili čisto, mirno vest.

(Se nadaljuje)

¹³⁾ Grofi Kuenburg posedujejo še danes na Brdi v Ziljski dolini grad in posestva v občini Brdo. Grafenauerjevi predniki so bili mlinarji v Kozlozu tik na obali Zilje v brdski občini. Domače prebivalstvo razlaga ime Grafenauer od tod, da so bili predniki kot mlinarji zaposleni v logu grofa, ki leži ob Zilji in kjer se nahaja mlin (in des Grafen Au — tudi najdemo v občini ledinsko ime ‚groflca‘ kot naziv za travnike in njive, ki so last grofov Kuenburg).

PREŽIHOV VORANC:

Odlomek iz neobjavljene lagerske novele

I.

Številka 100.000 in številka 200.000 sta delali skupaj na kanalu. Razen tega sta bili obe številki iz ene in iste barake. Številka 100.000 je bila Rus Ivan Nikolajev, številka 200.000 pa je bila Slovenec Peter Orička.

Na kanalu je bilo zelo naporno delo, ker je bila to pravzaprav kazenska komanda. Noč in dan so na kanalu nakladali in razkladali ogromne vlačilce, ki so prihajali kdove odkod in ki so odhajali kdove kam. Nosili so kamenje, železje, cement, apno, les in drugi material, to se pravi, da si je kaznjenec moral naložiti do sto in še več kil ter teči z njimi čez ozko brv, ki je vezala vlačilec s suho zemljo. Na vlačilcu in na bregu so stali esesovci z bikovkami v rokah in kričali:

„Los, los, los . . .!“

Po tistem, ki so ga esesovci vzeli

na piko, so neusmiljeno padale bikovke. Če je kateri kaznjenec obležal pod bremenom, so ga tolkli tako dolgo, da je padel v nezavest. Potem so kričali:

„Pes ni hotel delati!“

Znano je bilo, da na kanalu ljudje ne izdrže več kakor tri mesece. Tega ni bilo krivo samo naporno delo, ampak tudi nezadostna hrana. Hrana je bila zjutraj voda, opoldne voda z nekaj gnilega krompirja, zvečer voda, edino kruh je nekaj izdal. Toda tega je bilo mnogo premalo. Zato so ljudje padali kakor muhe. Nato so jih odpravljali v revir, to je v lagersko bolnico, od tam pa v krematorij. Na mesta padlih pa so stopali novi sužnji iz cele Evrope.

Nikolajev je bil mlad, velik ruski hrust, ki je nesel, če je moralo biti tudi dvesto kil na svojih orjaških plečih. Tudi Orička je bil širokopleč, močan mož, ki bi se v mladosti za

nič ne ustrašil številke 100.000, toda zdaj je bil že čez štirideset let star. Orička je bil kmet in je prišel v lager zato, ker je imel nekaj opraviti s partizani, medtem ko je bil Nikolajev traktorist na nekem kolhozu in je bil pravzaprav vojni ujetnik, ki je prišel za kazen v koncentracijsko taborišče.

Obe številki sta že nekaj tednov tekali čez brv, ko je Orička nekega večera rekel svojemu tovarišu Nikolajevu:

„Veš kaj, tovariš, jaz ne bom več dolgo hodil na kanal, ker sem že čisto slab.“

Nikolajev ni rekel nič, ampak je s težko sapo zaspal.

Resnica je bila, da je Orička vidno slabel in da bi zanj edina rešitev bila, če bi ga premestili na kako lažje delo. Že parkrat se je obrnil za to na blokača in ga prosil za izmenjo, toda ker ni bil med tistimi, ki so prejemale pakete, blokač ni imel interesa, da bi bil zanj rekel besedo pri komandi. Zato je bil Orička kakor na smrt obsojen in je lahko že videl pred seboj krematorij s tremi širokimi dimniki.

Nikolajev se je krepkeje upiral oslabelosti. Bil je še mlajši in krepkejši in tu in tam je dobil košček kruha od kakega tovariša, ki so imeli boljše komande. Ti kruhi so bili sicer silno redki, vendar so ga pomagali držati po konci.

Nekega večera je spet prinesel tak kos kruha. Orička je že ležal na svojem ležišču in nepremično strmел v nizki pograd nad glavo. Ko je zagledal Nikolajeva s kruhom, mu je postalo slabo, zakaj bilo je zelo hudo poslušati, kako je Rus mlel testo s svojimi zdravimi zobmi. Toda tedaj je Nikolajev prelomil kruh na dvoje, dal kos Orički in dejal:

„Davaj, tovariš!“

Odtihmal je Nikolajev vsak kruh, ki ga je dobil, delil s številko 200.000, ki je potem nekoliko lažje zmagovala naporno delo. Toda zgodilo se

je, da je tisti Rus, ki je dajal Nikolajevu kruh, prišel na neko drugo komando in Nikolajev ni več mogel dobiti kruha. Zdaj so spet nastopili hudi časi za Oričko. Začel je vidno slabeti, noge so mu otekale in krematorij s tremi dimniki mu je zopet bolj razločno migljjal pred očmi.

Orička in Nikolajev skoraj nista govorila med seboj. Med delom sploh nista imela časa, da bi se pogledala, zvečer pa, ko sta prišla v barako, je bil tak nepopisen hrup, da nista slišala svoje besede in taka tesnoba, da se nista imela kam dati. Čim pa sta smela na ležišče, sta se zvrnila nanj kakor omočena in takoj zaspala. Zategadelj nista mogla postati prijatelja in se nista prav nič mogla spoznati med seboj. Toda postala sta si tovariša, ker sta skupaj delala in skupaj trpela. Včasih sta oba čutila potrebo, da bi si povedala kaj lepega in toplega, kar bi ju še bolj zvezalo. Orička bi bil rad slišal, kaka je ruska dežela. Včasih je mnogo slišal o Rusiji. Bile so same nelepe stvari, kako vladajo tam nekaki holjševiki, ki samo more, razbijajo in uničujejo. Tudi Nikolajev ni imel jasne predstave o krajih, v katerih je živel njegov tovariš Orička. Rad bi bil vprašal svojega soseda, če so tudi v njegovi domovini široke stepe, če tudi tam teko široke, blesteče reke, ki so polne rib. Če imajo tudi v Oričkovi domovini traktorje, ki vejejo žito na vagone. Orička je imelo, da bi vprašal Nikolajeva, če so tudi v njegovi domovini tako visoke gore, kakor pri njemu doma, če so tam gozdovi, doline in bele vasi. Rad bi ga bil vprašal, če se tudi v Rusiji vozi gospoda v avtomobilih, reveži hodijo pa peš po cesti in požirajo prah.

Včasih se je že nabralo toliko toplote okrog njunih src, da bi se bila kar razgovarjala, toda takrat je kakor nalašč zagrmelo iz nekkih strašnih ust:

„Na noge! Nastop!“ ali pa: „Vsi uši iskat!“

Dolgo je trajalo, predno je Orička nekega večera vprašal Nikolajeva:

„Koga pa imaš ti doma?“

„Mater,“ je odgovoril Nikolajev in čez nekaj časa vprašal:

„Koga imaš pa ti, tovariš?“

„Tri otroke“, je odgovoril Orička. Ženo je zaprla gestapo“.

Čez nekaj časa pa je hitro dodal:

„Ko bi žena bila doma, bi dobival pakete, kakor drugi.“

Nikolajev je nato odgovoril:

„Vidiš, mi Rusi pa ne dobivamo paketov.“

Nekaj grenkega, ali tudi nekaj ponosnega je bilo v teh besedah in Oričko je pri tem skoraj zbolelo.

„Lej, kaki so ti Rusi!“ so mislile njegove trudne misli. Zdelo se mu je, da mu je po žilah švignila neka tajna moč.

Nekega večera je Orička spet vprašal Nikolajeva:

„Kakšno pa je bilo pri vas življenje?“

Ta je odgovoril:

„Spočetka je bilo trdo, toda pred vojno je bilo dobro. Ko bi ne bilo vojne . . .“

„Ali ste imeli dovolj kruha?“ je izpraševal Orička dalje.

Nikolajev je zamahnil z roko, kar je pomenilo toliko, kakor če bi bil rekel: „O tem sploh ni treba govoriti!“

Toda Orička je vrtal še dalje:

„Ali ste imeli dovolj mesa?“

Tudi zdaj je Nikolajev zamahnil z roko kakor prej.

Orička je tiho obsedel na svojem ležišču. Rad bi bil rekel nekaj, pa mu nobena pametna misel ni prišla v glavo.

Tedaj se je oglasil Nikolajev:

Kako pa je bilo pri vas življenje?“

„Za gospodo je bilo dobro, za ti-stega, ki je delal, ni bilo dobro,“ je odgovoril Orička, ker mu je ravno laka misel prešinila možgane.

„Ali imate pri vas traktorje?“ je izpraševal Nikolajev dalje.

„Traktorjev nimamo,“ je odvrnil Orička.

„Ali pri vas hodite na morje?“ je hotel vedeti Rus dalje.

„Na morje ne hodimo,“ je odgovoril Orička in se čudil takemu vprašanju.

„Potem pri vas življenje ni bilo lepo,“ je sklenil Rus polglasno.

Orička je hotel nekaj odgovoriti, toda ta hip je po baraki zadonel hreščeči glas:

„Spati!“

V dveh minutah je pet sto trupel napolnilo trinadstropna ležišča tako na gosto, da se nihče ni mogel obrniti. Top, ležak spanec je takoj zajel celo spalnico in jo potopil v nezavest. V dveh minutah se razen naporenega sopenja ni slišalo ničesar več.

II.

Številki 100.000 in 200.000 sta še zmirom delali na kanalu in tekali čez brv. Tovorov in vlačilcev ni bilo nikdar konec, kakor ni hotelo biti konca vojne. Orička se je vedno težje držal pokonci. Noge je imel že kakor tolkače, v glavi se mu je že nevarno motilo in včasih je za las manjkalo, da s tovorom vred ni padel v kanal. Nekajkrat ga je esesovec že oplazil z bikovko, ker se mu ni dovolj hitro spravil izpred nog. S topo vdanostjo je Orička čakal na konec, ki ga je videl čisto pred seboj. Vsaka, tudi najmanjša sled odpora je bila v njem popolnoma ubila. V glavi mu je neprestano odmeval le švisl bikovke in hreščeči kriki:

„Los, los, los . . .“

Tudi Nikolajev je moral napenjati vse sile, da je zdržal. On je suženjski posel iz vse duše mrzil in edino ta mržnja ga je še držala pokonci. Postal je še bolj molčeč, kakor je bil. Nekaj časa obe številki nista spregovorili med seboj, dasi ravno sta vsak večer legali tesno druga k drugi.

Med večerjo in med zapovedjo k

spanju je bilo pol ure časa, ako blokač ni zapovedal kakega posebnega opravka tudi za te pol ure. Tiste pol ure je Nikolajev izginjal kakor kavra. Nikoli ni povedal Orički, kam hodi in ta ga tudi nikoli ni po tem izpraševal. Čez nekaj dni pa se je Nikolajev vrnil v barako zadovoljnega obraza in ko je našel Oričko, se je stisnil k njemu, potegnil iz žepa nekaj napol gnilega, kuhanega krompirja, ga porinil v pest in dejal:

„Davaj, tovariš!“

To je sedaj trajalo večer za večerom. Krompir ni bil veliko vreden, vendar je bil želodcu dobrodošla hrana in Orička ga je hlastno požiral. Sem in tja je Nikolajev prišel tudi s celo porcijo tople juhe, ki je bila podobna žlobudri in je bila neizrečeno grdega okusa. Kljub temu jo je želodec bil vesel.

„Davaj, tovariš!“ je rekel Nikolajev, ko mu je izročil juho.

Orička je hlastno segal po teh jedilih, a je zraven komaj premagoval sramoto pred svojim dobrotnikom. Nekega večera ga je vprašal:

„Ali si ti že jedel?“

„Molči, jaz sem že jedel,“ je odgovoril Nikolajev, ko ga je med jedjo opazoval s srečnim smehljajem na licu.

Orička je bil prepričan, da Nikolajev laže, zato se je branil:

„Vsak polovico pojejva, tovariš . . .“

„Ne, tovariš!“ je Nikolajev odločno odbil. „To je zate, da boš prišel k sebi, jaz sem že pri tovarišu jedel. — Ne smeva v krematorij!“

Orička je bil že tako navajen teh dodatkov k večerji, da mu je bilo nekega večera silno hudo, ko se je Nikolajev vrnil brez krompirja in s prazno porcijo. Bil je silno slabe volje in Oričke še pogledal ni.

„Kaj pa ti je?“ je vprašal Orička, v resnici pa je hotel reči: „Kaj pa se je zgodilo?“

„Ničevo!“ je zarezal vanj Nikolajev in se odstranil.

Za debelimi dnevi so nastopili suhi dnevi za Oričko. Naj je Nikolajev še tako stikal po taborišču, da bi kje vjel kak krompir ali žlico juhe, vse je bilo zaman. Tisti tovariši, ki so mu prej dajali ostanke za Oričko, so bili prestavljeni nekam drugam iz taborišča. Naposled je Nikolajev po večerji prenehal hoditi iz barake in je tisti čas, ki je še ostal do spanja, navadno molče prečepel z Oričko kje za barako. Ždela sta kakor njuni tovariši, vsa omamljena od gladu, dasiravno sta porcije komaj odžila. Stražanski šunder, sredi katerega sta bila, ju je popolnoma zalil, kakor da bi se bila pogreznila v kanal. Rada bi bila kričala, toda njuna usta še govoriti niso bila zmožna. Spodnja ustnica jima je visela brez moči na brado, oči pa so strmele nekam daleč pod nebo. Nikolajev je pri tem kazal vrsto širokih, belih zob, medtem ko je iz Oričkovih ust gledala škrbasta dlesen.

Njuno mesto večernega počitka je bilo navadno za barako. V baraki sami je bilo silno tesno, na sedežih je bilo prostora kvečjemu za petdeset ljudi, medtem ko jih je hotelo sedeti par sto. Sedeže so si lastili starejši letniki in mizni starešine ter razni kapoti. Vse drugo se je moralo odstraniti. Zato je bil kap okrog barake natlačen s čepečimi jetniki, dokler ni zadonelo povelje za spanje.

V baraki sami tudi zategadelj ni bilo prijetno, ker je blokač ob tej uri navadno razdeljeval pakete, ki so prihajali od svojcev in raznih Rdečih križev. Zato se je ob tej uri baraka tudi razdelila na dva nasprotujoča si tabora, ki sta se zasovražila na življenje in smrt — na tabor tistih, ki so dobili pakete in tistih, ki so morali s krvavečimi želodci gledati, kako njihovi srenejši tovariši odpirajo pakete in meljejo z darili.

Orička in Nikolajev sta bila med listimi, ki paketov niso dobivali; zato sta se ob tej uri rajši odstranila iz barake. Rusi sploh niso dobivali pa-

ketov. Orička pa je zaman čakal, da bi mu kdo iz domovine kaj poslal. Jugoslovanski Rdeči križ političnim jetnikom ni pošiljal paketov, ker so bili ti jetniki tudi njegovi nasprotniki. Kakor sta se branila, da bi kaj slišala, si vendar nista mogla zamahšiti ušes: Iz barake je donelo:

„Fran Knižek, številka 48.302, paket!“

„Albert Pinter, številka 26.555, paket!“

„Paul Dobojs, številka 181.633, paket!“

V baraki so stopali klicani k blokačevi mizi, spoštljivo odnesli svoj paket k mizi in ga začeli odvijati. Okrog njih se je že napravil obroč prijateljev in tistih radovednežev, ki so si hoteli napasti svoje oči. Gnala jih je neka strašna strast, videti od blizu vse dobrote, ki jih niso mogli doseči, pri čemur so jim krvaveli želodci. Toda njihove oči se niso nikdar mogle do sitega napasti. Potem je tisti, ki je dobil paket, najprej vzal iz zavoja to, kar je bilo najboljšje, na vsak način pa cigarete in je vse skupaj odnesel blokaču, ki je široko sedel za mizo. S tem se je vsak oddolžil in šele nato je sam začel zalagati svoja usta. To je bila zelo strogo vpeljana navada v barakah, ki je prinašala darovalcem razne koristi pri delu.

„Nocoj je veliko paketov,“ je zamrmral Orička proti Nikolajevu.

Iz bloka se je spet slišalo neko ime.

„Kurbin sin! je zagordnjaj Nikolajev polglasno in se obrnil stran. Bilo je ime nekega kapota, ki je svoje tovariše pretepeval.

„Enkrat bomo tudi mi jedli, ko pridemo iz tega pekla ven,“ je sanjaril Oričko polglasno.

„Ničevo!“ je dejal Nikolajev čez čas in pljunil skozi zobe pod kap.

Nekega večera pa, ko sta zopet tako ždela pod kapom in prisluškovala, kaj se godi v baraki, je Nikolajev izvlekel izpod cebraste bluze

cel kos kruha, ki ga je vsak jetnik dobil dnevno in ga dal Orički z besedami:

„Davaj, tovariš!“

Orička ni mogel verjeti svojim očem. Bil je strašno gladen in še vedel ni, da je sploh že večerjal. Tisti dan je bilo delo na kanalu posebno težko, ker so ves dan razkladali cement. Ni mogel drugega spraviti iz ust kakor nepotrebno vprašanje:

„Kje si dobil kruh?“

Nikolajev je mahnil z roko in dejal:

„To je zate, tovariš!“

Oričko je zagrelo, in je rekel:

„Polovico pojej ti.“

„Ne, to je zate!“ je odbil Nikolajev.

Prihodnji hip je Orička že zdobil kos in ga pogoltnil. Sicer je bilo, kakor bi juda vrgel v pekel, toda v njegovem želodcu se je vendar čutila neka prijetna težina, ki se je razlivala po vseh udih, da je nepremično sedel na mestu. Spočetka mu je omotičen pritisk, ki je prihajal iz želodca, rodil v glavi mešanico čudnih utisov. Mislil je na svojega sosedu Rusa Nikolajeva, ki tako skrbi zanj, dasiravno je on doma na enem koncu sveta, Nikolajev pa na drugem koncu sveta. Nikolajev je boljševek, Nikolajev je sam lačen in ta isti Nikolajev mu sedaj od nekod prinaša kruh. On bi najbrž tega ne storil tako tujemu človeku. Saj ima dovolj lačnih znancev, ki so Rusi. Nenadoma ga je pri srcu zažgalo, ker se mu še nikoli ni zahvalil. Ali življenje v tem taborišču je tako, da ni časa za dobroto in lepe besede. Nocoj pa se je Orička premagal in rekel Rusu:

„Tovariš, hvala lepa. Brez tebe bi bil že v krematoriju.“

Toda Nikolajev je bil skoro nevoljen tovariševe mehko. Naglo je mahnil z roko in dejal:

„Ničevo!“

„Kje si dobil kruh“, je dalje hotel vedeti Orička.

Rus je zopet zamahnil z roko:

„Ničevo . . .“

Nato se je zagledal v večerno nebo, ki je bilo nizko sklonjeno nad taboriščem.

Ko je Orička sprevidel, da Nikolajev ni dostopen za njegove besede, se je tudi sam zagledal v večerno nebo. Mrak se je vlegel na granitno obzidje, ki je postajalo črno. Barake so postajale še nižje in še daljše in so počasi tonile v somrak. Izza obzidja so kukali košati, krivenčasti borovci, ki jih doma še nikoli prej ni videl. Sonca že ni bilo več na obzorju, toda nizko na zapadu se je še blestela njegova rdeča zarja. Na temnikastem nebu je bilo zelo malo zvezd in tiste, ki so bile, so leno žarele. Oričko je zazebló pri srcu, zakaj vsa pokrajina je bila podobna temu žalostnemu taborišču in njegovim žalostnim prebivalcem. Zelo prav mu je prišlo, ko je prihodnji hip zadonelo povelje:

„Spat!“

Nikolajev in Orička sta zaspala, ne da bi si voščila kako besedo.

III.

Trikrat zaporedoma je Nikolajev večer prinesel Orički kruh. Orička je že mislil, da mu morda Rus daje svojo porcijo kruha, toda nekega večera je postala stvar jasna tudi njemu. Pravkar je pojedel kruh, ki mu ga je prinesel Nikolajev, ko je v baraki izbruhnil strašen krik:

„Meni je ukraden kruh!“

Tak krik je vedno pomenil pravi alarm za barako. Vse je pritisnilo v sobo, ker je bilo pričakovati veliko reč. Bil je mizni starešina, neki kapo, ki se je drl, kakor tica v precepu:

„Že tri večere mi je zmanjkalo kruh, toda jaz sem bil tiho, ker sem hotel tatu odkriti.“

Orička in Nikolajev se še nista utegnila dvigniti izpod kapa, kjer sta čepela, ko je mizni starešina že vpil:

„Številka 100.000 je kradla kruh, listi Rus . . .“

Tedaj se je začul neki drugi, mnogo tanjši glas:

„Jaz sem priča!“

„Seveda Rus,“ je tedaj zamrmralo nekaj sovražnih glasov iz gruče, ki je obdajala mizno starešino.

Blokač, ki je dotihmal mirno sedel za mizo in večerjal, je pospravil zadnjo zalogo v svoja široka usta, potem pa se je počasi dvignil in zavpil s svojim groznim glasom:

„Pripeljite številko 100.000!“

Nikolajev se je hotel ravno nekam zmuzniti, dasiravno je vedel, da se v taborišču ni mogoče skriti in že so ga prijele nekatere pesti in porinile skozi vežo v barako. Za njim se je naredila gaz in Orička je odšel po tej gazi za njim, čeprav ga nihče ni klical ali tiral v barako. V glavi se mu je vrtelo in pred očmi mu je postajalo megleno, kakor takrat, kadar ga je napadal najhujši glad. Nikolajev je torej kradel hrano, ki mu jo je nosil. Pekoči očitek se je oglašil v njegovih prsah.

Nikolajeva so potisnili proti blokačevi mizi, za njim je gneča potisnila tudi Oričko in še nekaj najbližnjih radovednežev. V baraki je nastalo silno napeto ozračje. Krasti kruh je bil v taborišču največji greh in krušni tat je bil od taboriščnega občestva takorekoč postavljen izven zakona, tudi izven zakonitosti, ki je bila v taborišču sploh še v veljavi. Čestokrat se je zgodilo, da je ogorčena množica krušnega tatu linčala na licu mesta, ali da ga je blokač ubil na svojo pest. Obdolženi tat je bil danes brezpravni Rus, zato je bilo hujskanje zelo poceni. Toda strast, ki je potrebna za linčanje, se danes navzočih jetnikov ni hotela oprijeti, dasiravno je okradeni vpil in hujskal, kar se je dalo. Temu je bilo krivo, da je bil okradeni mizni starešina, torej privilegiranec, ki je bil vrhu tega še kapo na neki komandi in med jetniki ni bil priljub-

ljen. Razburjenje, ki se je sprva pri-
jelo tovarišev, se je počasi polegalo,
nekateri so okradenemu latvino celo
privoščili.

Mizni starešina se je drl, pri tem
pa je tolkel Nikolajeva po glavi. Or-
jaški Nikolajev je stal pokonci in
bledega obraza strmел proti blokaču.
Hrup je naenkrat presekal silen uda-
rec bikovke po mizi. Okradeni kapo
je umolknil in nastala je tišina. Blo-
kač je dvignil svojo glavo, kolikor
mu je to pač dopuščal bikovemu
vratu podoben tilnik, ker je hotel
svoje blede, brezizrazne oči upreti v
Nikolajeva, potem pa se je zadrl s
povečanim glasom:

„Številka 100.000, ali si ti ukra-
del kruh tovarišu Pinterju?“

Ko je to rekel, je spet ustrašoval-
no udaril z bikovko ob mizo, da je
zahreščala.

„Da!“ je odgovoril Nikolajev čez
nekoliko časa. Bil je ves bled, in ti-
sti, ki so stali blizu njega, so čutili,
da mu telo drgeče.

„Koliko kruha si mu ukradel?“

Blokačev glas je bil zdaj za spo-
znanje nižji.

„Tri porcije!“

„Zakaj si storil to svojemu tova-
rišu?“

Besedo je spet spremljal udarec z
bikovko.

„Ker sem bil lačen!“ je naglo od-
govoril Nikolajev.

„In tvoj tovariš ni bil lačen?“

Blokačeve besede so bile spet za
par tonov nižje.

„Tovariš je dobil paket...“ je
nepremišljeno zinil Nikolajev. Mislil
je, da bo s tem zmanjšal svojo kriv-
do, toda jo je v očeh blokača še po-
večal.

„Paket...!“ je tedaj zaničljivo
bruhnilo skozi blokačev tolsti vrat.
Ko je požrl debelo slino, je rekel
spet z močnim basom: „Ti si Rus?“

„Jaz sem Rus!“ je odgovoril Ni-
kolajev brez kakega prizvoka v be-
sedah.

Vsaka beseda tega uradnega ugo-

tavljanja je zadela Oričko, ki je stal
tesno za Nikolajevim, ko da bi ga
kdo tolkel po glavi. Čim bolj je pri-
liskal blokač, tem tesnejše je posta-
jalo Orički. Bil je zatrdno prepričan,
da bo Nikolajev nazadnje izjavil, da
je kradel kruh zato, da ga je dajal
njemu, Orički, ker se je bal, da bo
nekega dne popolnoma oslabil. Nje-
ga, Oričko sicer ni zadevala tolika
krivda, toda čisto gotovo bi tudi nje-
ga zadela kazen, ker je bil Nikola-
jev pajdaš. Med tem, ko je tre-
petal pred tem razkritjem, je imel že
na ustih izgovor, da on ni vedel, da
Nikolajev kruh krade. Zdaj pa, ko je
blokač končal z ugotavljanjem in
Rus njega niti z besedo ni omenil,
ga je postalo nepopisno sram. Malo
je manjkalo, da ni takoj na ves glas
zakričal:

„Kruh sem pojedel jaz. Nikolajev
je nedolžen!“

Toda predno je mogel zakričati,
ga je zopet navdal čuden strah, da
se je takoj potajil.

Blokač je tedaj znova udaril z bi-
kovko po mizi. Nato je s povzdign-
jenim glasom razglasil kazen:

„Številka 100.000 se kaznuje z
dvajsetimi udarci po zadnjici, ker je
kradla svojemu tovarišu kruh. Prav-
zaprav bi morala dobiti trideset
udarcev, toda deset udarcev se mu
odpusti, ker je takoj priznal tatvino.“

Blokač je sam osebno izvrševal
take kazni in znano je bilo, da noben
rabelj v taborišču ni znal tako biti,
kakor je to znal blokač. Možak je bil
silno močan, imel pa je še nek drug
predpogoj, ki ga je usposabljal za ta-
ko strašnega kaznilca tatvin. Bil je
namreč sam tat po poklicu in vrhu-
tega še nevaren vlomilec. Hitlerjeva
oblast ga je zalotila v kaznilnici, kjer
je izdrževal dolgoletno kazen. Seve-
da so ga takoj poslali v koncentracij-
sko taborišče, kjer je z drugimi krimi-
nalci vred imel nalogo, da je po-
magal krotiti politične jetnike, kar
je tako dobro opravljal, da je kmalu
postal kapo, nato pa blokač.

Posebno kruto je blokač kaznoval tatvine. Imel je pri tem neko posebno zadoščanje. Mogoče se je na ta način skušal maščevati za dolgoletno ječo, ali pa je užival zraven še neko posebno slast. Vsakemu tatu je pred kaznijo držal dolgo moralno pridigo. Tako je zdaj začel pridigati tudi Nikolajevu. Znal je neko poljsko-rusko mešanico, v kateri je bila vsaka druga beseda: „Ničevo“. Pridigal je z mirnim, zelo nizkim basom, med pridigo pa je posebno važne nauke poudarjal z udarci bikovke po mizi. Ko je pridigo končal, si je obrisal raz čelo znojne kaplje in z dobrohotnim glasom zaklical Nikolajevu:

„Pojdi v umivalnico!“

Kazni proti prestopkom v baraki so izvrševali tudi v baraki.

Od mesta, kjer je stal Nikolajev, pa skozi sobo in vežo do vhoda v umivalnico se je takoj naredila ozka gaz. Nikolajev, ki je bil neznanško bled, se je takoj obrnil in začel korakati po tej gazi do umivalnice. Pri tem Nikolajev ni videl nobenega obraza, ki so režali vanj, nekateri škodoželjno, drugi zopet usmiljeno.

Zdaj je stopil tudi blokač v to gaz, ki se je pred njim še nekoliko razširila. Toda predno je blokač odšel za Nikolajevim, je še določil tri pomagache, ki so bili potrebni, da se je kazen sploh mogla izvršiti. Določil je tri številke, ki so stale tik pred njim. Kot zadnjo številko je zaklical: „Številka 200.000!“

Prvi dve številki sta takoj odšli, kamor njima je bilo ukazano, toda številka 200.000 se je nekoliko obotavljala. Ko je Orička slišal svojo številko, se je prvi hip skoraj sesedel od same groze. Dobro je poznal postopek pri kaznovanju in je vedel, da bo moral pomagati Nikolajeva držati, ko ga bo blokač tolkel po zadnjici. Toda zdaj ni bilo časa za premišljevanje, ker je prihodnji hip dobil tak sunek v hrbet, da se je po dolgem zaletel po gazi, ki je še zmemrom vodila do umivalnice.

Kot zadnji je odkorakal po njej blokač s počasnim, skoraj premišljenim korakom. V desnici je držal bikovko, medtem, ko je z levico pregibal žilo od zapestja do zapestja, ko da bi se hotel prepričati, če je orodje dovolj gibko.

PROSVETA NA VASI

Divji lovec v Pliberku

Finžgarjev „Divji lovec“ je vedno priljubljen, kadar koli ga uprizorijo na kakem odru. Zato so ga igralci SPD „Edinost“ v Pliberku uprizorili na domačem odru ali bolj rečeno v domačem kraju, ker svojega odra in dvorane še vedno nimajo.

Z velikim navdušenjem je sprejelo občinstvo to staro, živo in lepo Finžgarjevo dramo, ki so jo že mnogokrat igrali na naših odrih in so jo naši ljudje že po večkrat videli. Spomini na te prejšnje uprizoritve so tudi tokrat privabile številno občinstvo.

Življenjska in po svoji vsebini napredna kmečka drama nam prikazuje košček življenja, kakor so ga živeli naši stari očetje pred kakimi 100 leti v onem „dobrem starem času“ avstro-ogrskega cesarstva, ki ga skušajo nekateri še danes prikazovati kot vzor socialnega blagostanja. Kakšni so bili v resnici tisti časi, nam nazorno prikazuje „Divji lovec“, ki brez olepšavanja slika tiste žalostne družbene razmere, ki so dajale tedanji dobi svoj pečat. Te razmere, ki jih je že Prešeren obsojal v svojih pesnitvah, ko pravi v svoji pesmi „Slovo od mladosti“:

„... da le petica da ime sloveče,
da človek toliko velja kar plača...“

so nesramno poniževale in kruto tlačile malega človeka, ki ga je na milost in nemilost izkoriščala gospoda.

Zlasti v vojnih časih se je prikazala brezpravnost zatiranega ljudstva v vseh njenih posledicah. Revni fantje so morali kot klavna živina na fronto in se bojevati za koristi lastnih izkoriščevalcev, medtem ko so se bogatini mastili na svojih svobodnih posestvih in čakali boljših časov na račun svojih podložnikov.

Kako so se uprli slovenski fantje pri takih mobilizacijah, nam pripoveduje „Divji lovec“. Namesto, da bi se pustili „uloviti“ od cesarskih hiričev in njihovih domačih podrepnikov, so „rajši potegnili v gore“ in se liki partizanom borili za svobodo. Čeprav v tem upor ni prikazane velike misli, igra ne trpi na svoji vrednosti. Predvsem nazorno prikazuje pohlep po bogastvu na eni in revščino z vsemi njenimi posledicami na drugi strani. V mili obliki, pa vendar dovolj občutno osramoti strahopetnost vaščanov, ki je kriva, da se vaščani ne zastavijo za pravično in pošteno stvar.

Pliberčani so se precej časa in z velikimi težavami pripravljali za svoj nastop. Vse vaje so bile v „veliki sobi“ gostoljubne Haninove hiše v Čirkovčah. Kdor ve, kaj pomeni va-

ja za igro z množičnimi nastopi brez odra in brez kulis le s pomožnimi sredstvi, ta bo znal tudi čislati sorazmerno enotni nastop na odru v pliberški telovadnici. Igralci so se dobro zavedali svojih nalog in živahno odigrali množične prizore. Težko je najti pri tako mnogoštevilni zasedbi za vsako vlogo odgovarjajoči tip igralca. To je uspelo tudi tu samo pri glavnih vlogah. Majda, ki se je vživela v svojo vlogo z vso dušo in vsem čustvom, je dobro odgovarjalo dekletu, ki se hori v svoji poštenosti za najosnovnejšo moralno pravico svobodnega človeka; tudi župan in Gašper sta bila prava predstavnika brezčutne surovosti in nenasitnega skopuštva. Nastop Janeza je bil sicer brez strahu in okreten, toda manjkalo mu je tistega pristnega doživljanja, kakor ga je prikazovala Majda.

Jež je bil po svoji zunanosti in kretnjah izklesana postava starega vaškega skopuha, le njegov visoki glas je takoj razkrinkal njegovo naravno mladost. Prav tako bi predstavljal tudi Eržen pristnega kmeta, da ne bi ga izdajal mladostni glas. Vsplošnem so bile osebe (zlasti kmetje) premlade izbrane. Predvsem pa je iz tega nedostatka razvidno razveseljivo dejstvo, da se je naša mladina z novim poletom oprijela prosvete. To pa je garant, da bodo živle naše vasi spet v novem, živahnem kulturnem življenju, ki bo odpiralo obzorje našemu ljudstvu in se upiralo načrtnemu potujčevanju.

VSEBINA:

Velikonočna (Simon Gregorčič)	66
Življenje in delo Prežihovega Voranca (Milena Topolovčeva)	67
Na zadnji poti Prežihovega Voranca (Anton Brandner)	74
Borba za demokratizacijo kmetijske zbornice (Blaž Singer)	76
Moja leta (France Grafenauer)	83
Tal (Prežihov Voranc)	87
Prosveta na vasi	94

Izdajatelj, lastnik in založnik: Slovenska prosvetna zveza v Celovcu
— Ureja: Uredniški odbor — Odgovorni urednik: Dr. Franci Zwitter
Celovec, Gasometergasse 10 — Rokopisi naj se pošiljajo na naslov:
Slovenska prosvetna zveza, Celovec, Gasometergasse 10 — Uprava:
Celovec, Gasometergasse 10 — Čekovni račun št. 94.973 — Tiska:
Robitschek & Co., Dunaj VIII, Hernalsgürtel 20

